

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA**

15210/I/2010/4104365046

Regionálne disparity na trhu práce v SR

Diplomová práca

2010

Bc. Monika Martišková

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA**

REGIONÁLNE DISPARITY NA TRHU PRÁCE V SR

Diplomová práca

Študijný program: Verejná správa a regionálny rozvoj

Študijný odbor: 3.3.5 Verejná správa a regionálny rozvoj

Školiace pracovisko: Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja
Národohospodárskej fakulty

Školiteľ: doc. RNDr. Viliam Páleník, PhD.

Bratislava 2010

Bc. Monika Martišková

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracoval(a) samostatne a že som uviedol (uviedla) všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....
(podpis študenta)

Pod'akovanie

Týmto by som chcela pod'akovať vedúcemu mojej diplomovej práce doc. RNDr. Viliamovi Páleníkovi, PhD. za cenné rady a pripomienky pri spracovávaní problematiky tejto práce. Ďalej Mgr. Ing. Michalovi Páleníkovi za podnetné diskusie k problematike, ktorej je táto práca venovaná Rovnako tak by som sa chcela pod'akovať vedeniu Inštitútu zamestnanosti za možnosť načerpať množstvo skúseností a vedomostí v odbornej problematike trhu práce. V neposlednom rade ďakujem mojim rodičom za podporu a ústretovosť počas celého môjho štúdia na Ekonomickej univerzite v Bratislave.

ABSTRAKT

MARTIŠKOVÁ, Monika: *Regionálne disparity na trhu práce v SR*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Národohospodárska fakulta, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja. – Vedúci záverečnej práce: doc. RNDr. Viliam Páleník, PhD. – Bratislava: NHF EU, 2010, 60 s.

Cieľom záverečnej práce bolo identifikovať disparity v zamestnanosti, nezamestnanosti a príjmoch medzi jednotlivými regiónmi v SR, ako aj určiť ich opodstatnenosť a navrhnúť riešenia. Na identifikovanie disparít používame základné štatistické metódy ako je variačný koeficient, Gini koeficient a niektoré metódy regionálne analýzy ako je napr. lokalizačný koeficient.

Práca je rozdelená do 5 kapitol. Obsahuje 16 grafov, 7 tabuliek a 4 prílohy.

Prvá kapitola je venovaná teoretickým konceptom regionálnych disparít s akcentom na trh práce. Venujeme sa tiež aktuálnym politikám na európskej a slovenskej úrovni.

V ďalšej časti charakterizujeme cieľ a metodológiu práce tak, aby sme ozrejmili skúmanú problematiku v záverečnej analytickej časti.

Záverečná kapitola sa zaoberá ukazovateľmi trhu práce ako je zamestnanosť, nezamestnanosť a mzdy pre regióny SR na úrovni NUTS2 a NUTS3. Prostredníctvom sledovania čo najdlhších dostupných časových radov pre ukazovatele trhu práce pomenujeme vývoj týchto disparít v čase. Všímame si teda konvergenciu, resp. divergenciu slovenských regiónov. Výsledkom analytickej časti práce je identifikovanie disparít na trhu práce. Ako najvypuklejšie sa pritom ukazujú rozdiely medzi regiónmi v miere nezamestnanosti, ktoré majú navyše tendenciu narastať.

Kľúčové slová:

Trh práce, regionálne disparity, zamestnanosť, nezamestnanosť, mzdy, Slovensko

ABSTRACT

MARTIŠKOVÁ, Monika: *Regional Disparities at labour market in Slovak republic.* – University of Economics in Bratislava. Faculty of Economy, Department of Public Administration and Regional Development. – Supervisor of thesis: doc. RNDr. Viliam Páleník, PhD. – Bratislava: NHF EU, 2010, 60 p.

The aim of the master thesis was to identify the disparities in employment, unemployment and wages between the Slovak regions, as well as to define the legitimacy for them and try to propose solutions. To identify those disparities we are using the basic statistics methods such as variation coefficient, Gini coefficient and methods from regional analysis such as localization coefficient.

The work is divided into 5 chapters. It contains 16 graphs, 7 tables and 4 annexes.

The first chapter is about different theoretical concepts of regional disparities with accent on the role of labour market.

The second part is dedicated to methodology of our work in purpose to analyze the situation on labour market at Slovak regions.

In the last part we are analyzing the indicators of labour market. We are using the available data from Statistical office of Slovakia and Eurostat to identify the main differences between Slovak regions at NUTS2 and NUTS3 level. We are also looking on development of disparities in last 10 years in purpose to name the tendency to convergence or divergence of the Slovak regions between itself.

The result of our analytical part is the identification of disparities at labour market, as the most significant seems to be the unemployment rate with negative development in time.

Key words:

Labour market, regional disparities, employment, unemployment, wages, Slovakia.

OBSAH

ÚVOD	4
1. REGIONÁLNE DISPARITY V EKONOMICKÝCH TEÓRIÁCH A POLITIKÁCH	6
1.1 NEOKLASICKÁ TEÓRIA REGIONÁLNEHO ROZVOJA.....	7
1.2 TEÓRIA POLARIZÁCIE V REGIONÁLNO M ROZVOJI.....	8
1.3 NEOMARXISTICKÉ TEÓRIE REGIONÁLNEHO ROZVOJA.....	9
1.4 TEÓRIA ENDOGÉNNEHO RASTU.....	10
1.5 NOVŠIE TEÓRIE RASTU.....	11
1.6 SÚČASNÉ REGIONÁLNE TEÓRIE A POLITIKY.....	13
1.7. REGIONÁLNE POLITIKY.....	14
1.7.1 Európska regionálna politika.....	15
1.8 SLOVENSKÁ REGIONÁLNA POLITIKA.....	17
1.8.1 Výzvy a priority regionálneho rozvoja v SR.....	18
2. CIEĽ PRÁCE	22
3. METODOLÓGIA – SKÚMANIE DISPARÍT NA TRHU PRÁCE	23
3.1 INDIKÁTORY REGIONÁLNYCH DISPARÍT NA TRHU PRÁCE.....	24
3.2 ZDROJE ÚDAJOV A SPÔSOB ICH ZÍSKAVANIA.....	24
3.3 POUŽITÉ METÓDY PRE VYHODNOTENIE DÁT.....	25
4. UKAZOVATELE REGIONÁLNYCH DISPARÍT NA TRHU PRÁCE	26
4.1 MZDY.....	30
4.1.1 Mzdová krivka.....	30
4.1.2 Mzdová krivka a slovenské regióny.....	32
4.1.3 Lorenzova krivka.....	33
4.1.4 Lorenzova krivka príjmového rozdelenia pre SR.....	34
4.1.5 Minimálna mzda.....	35
4.1.6 Minimálna mzda a regionálne disparity v SR.....	36
4.2 ZAMESTNANOSŤ.....	38
4.2.1 Lokalizačný koeficient a Giniho lokalizačný koeficient.....	39
4.2.2 Lokalizačný koeficient a Giniho lokalizačný koeficient pre SR.....	40
4.3 NEZAMESTNANOSŤ.....	41
4.3.1 Okunov zákon.....	42
4.3.2 Typy nezamestnanosti.....	43
4.3.3 Nezamestnanosť v regiónoch.....	43
4.3.4 Miera nezamestnanosti na úrovni NUTS 3.....	44

4.3.5	<i>Nezamestnanosť podľa vzdelania</i>	45
4.3.6	<i>Absolventi</i>	46
4.3.7	<i>Dlhodobo nezamestnaní</i>	47
4.4	VÝVOJ DISPARÍT NA TRHU PRÁCE V ROKOCH 2001-2008	48
4.4.1	<i>Výsledky a interpretácia</i>	48
5.	DISKUSIA	52
5.1	VPLYV KRÍZY NA DISPARITY	52
5.2	DOSTUPNOSŤ ÚDAJOV	53
5.3	ĎALŠIE SKÚMANIE PROBLEMATIKY	54
	ZÁVER	55
	POUŽITÁ LITERATÚRA	56
	PRÍLOHY	60

Úvod

Napriek tomu, Európska únia kladie veľký dôraz na tvorbu a implemenáciu regionálnych politík, regionálne rozdiely zostávajú stále jej súčasťou. Cieľom ekonomického rozvoja založeného na sociálnej kohézii by mal byť jeho prenos aj do zaostávajúcich regiónov. Napriek tomu sa tak stále nedeje a ani enormné investície do podpory podnikania, zamestnanosti a vzdelávania nezlepšujú postavenie niektorých regiónov a v EÚ nachádzame regióny, ktoré nedosahujú ani tretinu jej priemerného HDP.

Slovensko je v tomto kontexte krajina, ktorá sa stala predmetom regionálnej politiky EÚ, a teda pre definované oblasti čerpáme prostriedky z európskych fondov, ktoré majú napomáhať rozvoju slovenských regiónov a zvyšovať kvalitu života v nich. Slovensko čerpá tieto prostriedky už šiesty rok ako členská krajina EÚ a od roku 2001 sme ich čerpali prostredníctvom predvstupových fondov. Vplyv eurofondov na rozvoj regiónov sa dá hodnotiť z viacerých pohľadov. Globálnejšie by sme však mali hovoriť o vplyve ekonomického rastu na regióny a regionálne rozdiely.

Napriek enormným investíciám do slovenských regiónov najmä z prostriedkov EÚ, rozdiely medzi nimi pretrvávajú. Subjektívne vnímanie občanov sa zúžilo na tvrdenie „bohatý západ a chudobný východ“ a zatiaľ iba latentne, ale predsa, spôsobujú napätie medzi regiónmi. Je úlohou politiky a politikov, toto napätie zmiernovať a to práve rozhodnutiami o smerovaní pomoci. Dnes už totiž vieme, že zaostávajúce regióny sa väčšinou zo svojej zlej situácie nevedia dostať sami a potrebujú rozvojové impulzy. Určiť však, do akých oblastí má pomoc smerovať a na čo konkrétne sa má zamerať nie je jednoduché, preto si myslíme, že má zmysel skúmať opodstatnenosť a mieru disparít medzi regiónmi. Regionálne rozdiely totiž nemusia byť vždy neopodstatnené a v závislosti od zamerania regiónu nie je vždy dôležitá napr. iba úroveň HDP na obyvateľa, pretože tá môže byť kompenzovaná napríklad lepším stavom životného prostredia v danom regióne.

Ukazovateľov a z nich vyplývajúcich rozdielov medzi nimi môže byť naozaj veľa, preto sme sa v tejto práci snažili sledovať jeden aspekt a to trh práce. Budeme si všímať najmä pracovné príležitosti, odmenu za prácu ako aj riziko prepustenia z práce, ktoré podstatne ovplyvňujú rozhodnutie jednotlivcov pre život v danom regióne. Nie náhodou sme totiž už dlhodobo na Slovensku svedkami migrácie obyvateľstva za prácou smerom z východu na západ, často až za hranice Slovenskej republiky.

Cieľom tejto práce je preto pomenovať mieru disparít na trhu práce v slovenských regiónoch na úrovni NUTS 2 a NUTS 3. Vychádzame z predpokladu, že disparity

v zamestnanosti, nezamestnanosti a v mzdách sú dlhodobo na Slovensku výrazné a bude nás najmä zaujímať, či sa v čase zväčšujú alebo zmenšujú, teda či sa regióny k sebe približujú alebo vzdiaľujú.

Pre praktický život má táto otázka zmysel najmä v hodnotení snáh regiónov napredovať a v hodnotení snahy národnej vlády pomáhať regiónom zlepšovať svoju atraktivitu pre obyvateľov a podnikateľov. Posúdiť mieru disparít totiž vedia obyvatelia regiónu veľmi inštinktívne, ale zároveň presne a to jednoduchým porovnávaním života vo vyspelom a zaostávajúcom regióne. Veľké nerovnosti zároveň pociťujú ako nespravodlivosť a dožadujú sa nápravy. Na trhu práce sa navyše disproporcie prejavujú veľmi zreteľne a sú rýchlo viditeľné. Preto považujeme za potrebné všímať si práve túto oblasť života občanov v slovenských regiónoch a snažiť sa pomenovať ich najväčšie problémy.

V prvej časti práce sa venujeme teoretickým konceptom regionálneho rozvoja od tých dnes už základných ako je neoklasický a teória pólov rastu až po súčasné teórie endogénneho rozvoja. Pri spracovávaní teórie sme sa zároveň snažili všímať si najmä úlohu a postavenie trhu práce v danej problematike. V závere kapitoly prinášame prehľadnú tabuľku práve o úlohe trhu práce v jednotlivých teóriách.

V druhej časti sme sa snažili definovať cieľ a metodológiu práce, najmä pre spracovanie dát z databáz Štatistického úradu SR SLOVSTAT a REGDAT a z databázy európskeho štatistického úradu EUROSTAT.

V tretej časti sa prostredníctvom rôznych metodík snažíme identifikovať najvýraznejšie disparity a hodnotíme ich vývoj v čase.

V poslednej časti tejto práce sa venujeme záverečnému zhodnoteniu výsledkov nami spracovaných dát.

1. Regionálne disparity v ekonomických teóriách a politikách

Ekonomické aktivity vznikajú a rozvíjajú sa v priestore. Ekonomickí aktéri si vo všeobecnosti vyberajú svoju lokalizáciu podobne ako si vyberajú produkčné faktory a technológie. Zdroje produkcie sú pritom v priestore rozmiestnené náhodne: sú koncentrované v niektorých špecifických miestach a oblastiach zatiaľ čo v iných miestach sa takmer nenachádzajú. (Capello, R.: Space, growth and development, 2009, s. 33)

Priestor ovplyvňuje ekonomické aktivity. Rozhoduje o ekonomickej výhode prípadne nevýhode, ako sú vysoký alebo nízky výskyt výrobných faktorov. Tiež ovplyvňuje isté geografické predispozície regiónu, ako je jednoduchý alebo problematický prístup k oblasti. Napríklad priestorová blízkosť oblastí môže zohrávať dôležitú úlohu pri redukcii nákladov (napr. dopravné náklady, informácie)

Regionálna ekonómia bola formovaná dvomi hlavnými teoretickými prístupmi a to lokalizačnými teóriami a teóriami rastu. Kým lokalizačná teória sa zaoberá rozmiestnením aktivít v priestore a silami, ktoré na rozmiestnenie pôsobia, teória rastu skúma najmä priestorové aspekty ekonomického rastu a územné rozmiestnenie príjmov.

Regionálne rozdiely, ako jav, ktorý pozorujeme v realite, sú súčasťou teoretických koncepcií len niekoľko desaťročí. Pôvodne vychádzajú všetky z neoklasickej teórie, ktorá predpokladá pôsobenie trhových síl, ktoré automaticky vedú k vyrovnávaniu rozdielov medzi regiónmi. Naopak, neskoršie teoretické koncepcie poukazujú na existenciu síl, ktoré regionálne rozdiely ešte znásobujú. Novšie teoretické koncepcie sa najčastejšie zameriavajú na faktory endogénneho rastu, z ktorého by mali regióny čerpať. Zdrojmi endogénneho rastu by mali byť najmä ľudské zdroje, investície do technológií a veda a výskum. Trh práce je súčasťou týchto koncepcií a to najmä kvôli výraznej úlohe ľudského kapitálu, ale aj indikátorov ako je zamestnanosť, produktivita práce a mzdy, ktoré zároveň najviac indikujú mieru regionálnych rozdielov. V nasledujúcich častiach sa budeme snažiť jednotlivé teórie priblížiť, pričom dôraz budeme klásť na vnímanie trhu práce v týchto koncepciách.

1.1 Neoklasická teória regionálneho rozvoja

Neoklasická teória vychádza z predpokladov, že trhový mechanizmus ponuky a dopytu vedie prostredníctvom ceny vždy k rovnováhe. To platí aj pre regióny, kde v prípade, že je jeden región menej produktívnejší, je v ňom väčšia nezamestnanosť a nižšie mzdy stáva sa zaujímavým pre investície, čím sa zvyšuje dopyt po pracovnej sile, rastú mzdy a tým sa znižuje nezamestnanosť.

Predpoklady neoklasickej konkurencie (Maier, Todling:1998)

- hospodárske subjekty maximalizujú svoj úžitok
- informácie o cenách sú dokonalé a teda všetkým prístupné
- všetky ceny sú pružné
- na trhoch vládne dokonalá konkurencia

Podľa tejto teórie teda neexistuje na trhu práce nedobrovoľná nezamestnanosť, pretože dokonalou pružnosťou cien a teda na trhu práce miezd sa ponuka a dopyt dostáva do svojej rovnovážnej polohy.

Klasickou produkčnou funkciou, ktorá je príznačná pre neoklasiku je:

$$Y = F(K, L)$$

Kde K je kapitál a L je práca. Output je tu závislý od hraničných zmien faktorov práce a kapitálu. Podľa tejto teórie sú len tri faktory, ktoré vedú k zvýšeniu rastu: zvýšené nasadenie kapitálu, nasadenie práce, alebo technický pokrok. Technický pokrok sa tu pritom považuje za exogénne daný.

Z charakteru faktoru práca vyplýva, že dodatočná jednotka práce zvyšuje produkt, produktivita však zostáva rovnaká a pri zachovanej úrovni kapitálu sa znižujú mzdy. Dodatočné nasadenie kapitálu má pritom opačný efekt, zvyšuje sa hraničný produkt práce a tým sa zvyšujú mzdy.

V regionálnych dimenziách znamená táto teória automatické konvergovanie regiónov, teda vyrovnávanie rozdielov medzi nimi (Buček, Gerulová, 2008, s.3). Rozvinutejšie regióny rýchlejšie akumulujú kapitál, čo vedie k nižšej hraničnej výkonnosti kapitálu a k nižším výnosom z rozsahu. To je motivujúcim faktorom pre odlev kapitálu do menej rozvinutých regiónov. Pracovná sila zasa migruje naopak, do rozvinutejších regiónov, kde je vyššia mzda, čím sa zasa eliminuje miera nezamestnanosti na minimum. Pri bezprekážkovom pohybe faktorov tak dochádza k vyrovnávaniu mzdových a úrokových rozdielov medzi regiónmi (Maier, Todling, 1998, s. 95)

Z tejto neoklasickej teórie vyplývajú aj dve koncepcie vyrovnávania medziregionálnych rozdielov a to β -konvergencia a σ -konvergencia. Kým prvá skúma vyrovnávanie rozdielov medzi regiónmi v čase, druhá meria rozdiely prostredníctvom neváženej štandardnej odchýlky v danom časovom bode.

Napriek tomu, že neoklasická teória má jasne usporiadaný sled vzťahov a následkov, nemá v praxi uplatnenie. Kritika neoklasickej teórie vyplýva najmä z nenaplnenia teoretických predpokladov v realite. V jej základom modeli sa totiž považuje aj ponuka práce aj technický pokrok za exogénne dané a iba kapitál je endogénny. Odporúčané hospodársko-politické nástroje, ktoré majú zabezpečovať len naplnenie predpokladov dokonalej mobility kapitálu a pracovnej sily, nie sú dostatočne efektívne pri znižovaní regionálnych rozdielov.

1.2 Teória polarizácie v regionálnom rozvoji

Oveľa dôležitejšou a z pohľadu hľadania odpovedí pre existenciu a riešenie regionálnych disparít aj zaujímavejšou je teória polarizácie. Tá vznikla ako odpoveď na rozpory neoklasickej teórie s realitou. Práve pri empirickom pozorovaní toho, aké procesy reálne v ekonomike prebiehajú, bolo nevyhnutné postaviť súbor argumentov, ktoré vysvetľujú, prečo existujú regionálne rozdiely a na ich základe vytvoriť vhodné nástroje hospodárskej politiky, ktoré by ich vedeli eliminovať.

Predstavitel'mi teórie polarizácie boli Francois Perroux, Gunnar Myrdal a Alfred O. Hirschman, ktorí hovoria o tzv. negatívnej spätnej väzbe a o cirkulatívno-kumulatívnom procese, ktorý spôsobuje buď prehlbovanie medziregionálnych rozdielov alebo vyrovnávanie nerovností. Závisí od toho, ktorá zo síl práve preváži. Všetci rozoznávajú dva protichodné efekty. Myrdal hovorí o rozširujúcich a sťahujúcich efektoch a Hirschman o presakujúcich a polarizačných efektoch (Maier, Todling, 1998). V princípe ide vždy o to, že presakujúce alebo rozširujúce efekty smerujú z centra rozvoja do jeho okolia (prenášanie rozvojového impulzu) a sťahujúce efekty zasa pôsobia dostredivo, teda centrum rastie na úkor okolitých regiónov, odkiaľ rozvojové impulzy práve nasáva.

Teória polarizácie v regionálnom rozvoji sa dá priblížiť práve cez dôsledky zmien pri zmenách na trhu práce. Ak dôjde k prepusteniu významného množstva pracujúcich nedochádza ako podľa predpokladov neoklasiky k zníženiu miezd a opätovnému vytvoreniu pracovných miezd, ale práve k poklesu dopytu v dôsledku zníženia príjmov domácností. To následne zasahuje ďalšie sektory, napr. poskytovateľov služieb, čo vedie

znova k rastu nezamestnanosti. „Časť pracovných síl z regiónu odíde, čím dopyt ešte viac klesne. Daňové príjmy samosprávy klesnú tiež a tak miestne úrady nemôžu viac investovať do miestnej infraštruktúry. Úpadok sa rozširuje.“ (Todling, Mayer, 1998, s. 118). V takomto regióne môže dôjsť k poklesu cien a miezd, čo môže prilákať niektorých investorov, avšak v prvom rade narazia na nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily v regióne napriek vysokej nezamestnanosti. Región tak priťahuje len podniky s nižšou inovačnou schopnosťou, čím sa z inovačného procesu vyradí a ďalej upadá.

Kritika teórie polarizácie spočíva najmä v jej nejednotnosti a neusporiadanosti. Napriek tomu priniesla vo svojej dobe významné teoretické koncepcie a praktické prístupy pre riešenie regionálnych problémov. Keďže jej základy sú práve vo francúzskej škole Perrouxa a Myrdala práve Francúzsko sa stalo krajinou, kde sa závery tejto teórie aplikovali aj v praxi. V šesťdesiatych rokoch sa práve tam začala výraznejšie podporovať politika vybraných miest, ktoré ako centrá rozvoja mali pomáhať rozvoju celého regiónu. To, že ani táto politika nebola vždy úspešná, svedčí odklon od nej v osemdesiatych rokoch minulého storočia. Napriek tomu sa aj v súčasnosti tvorcovia politik ku koncepciám podpory centier vracajú, samozrejme s už vyvinutejším teoretickým aparátom, ktorým sa stal súbor teórií endogénneho rozvoja.

1.3 Neomarxistické teórie regionálneho rozvoja

Napriek tomu, že v slovenskej ekonomickej literatúre sa marxistické a neomarxistické teórie rozvoja často neuvádzajú, zahraničie ich považuje za plnohodnotnú súčasť ekonomických teórií a dokonca aj teórií regionálneho rozvoja. „V každom prípade sa však nedá marxistickým a neomarxistickým teóriám uprieť prínos k pochopeniu príčin ekonomických rozdielov v spoločnosti a tým nepriamo tiež zásadný prínos k vysvetleniu ekonomických rozdielov medzi regiónmi.“ (Blažek, Uhlíř, 2002, str.48)

Neomarxizmus považuje regionálne rozdiely za dôsledok fungovania kapitalistického systému. Riešenie regionálnych problémov pritom nevidí na lokálnej, ale národnej a nadnárodnej úrovni. Ekonomické rozdiely rovnako tak vníma globálne, keď všeobecne platí a to na lokálnej či národnej úrovni, že dochádza ku kumulácii „nadhodnoty“, teda de facto kapitálu v rozvinutých krajinách (regiónoch) na úkor rozvojových. Neomarxistickí ekonómovia upozorňujú napríklad na nerovnomerné vyplácanie miezd v rôznych častiach sveta za tú istú prácu, čo považujú za nespravodlivé. Tzv. teória unequal exchange, A. Emmanuel, ktorý tvrdí, že vysoké mzdy vyplácané vo vyspelých krajinách majú inštitucionálny a psychologický pôvod a sú zároveň zdrojom

ekonomického rastu. Preto je podľa neho pre „naštartovanie ekonomík v rozvojových častiach sveta potrebné radikálne zvýšiť mzdy.“ Mzdy pritom neviaže na produktivitu práce, pretože podľa neho nie je výška miezd odvodená od ceny tovarov, ale naopak, že cena tovarov závisí od výšky miezd.

Aj viacerí ďalší ekonómovia neomarxistického prúdu (Holland, Harvey, Emmanuel) sa pokúšali vysvetľovať nerovnosti ako dôsledok nerovnomerného rozdelenia kapitálu a jeho akumulácie a neprerodovania. V mnohých prípadoch našli viacero dôkazov, že tomu tak naozaj je (nadmárodné korporácie, presúvanie výroby do zaostalejších častí sveta atď.) avšak v ich mnohých vysvetleniach sa opätovne musíme vráť k trhovým mechanizmom, ktoré síce zjavne nepôsobia v prospech rozvoja zaostalých regiónov, sú však ich zásadným faktorom a aj riešením.

1.4 Teória endogénneho rastu

Teórie endogénneho rastu sú založené na tvrdení, že každý región by mal svoj rozvoj stavať na tom, čo má na svojom území k dispozícii. Koncepcie a súčasti endogénneho rozvoja sú tak rôzne, niektoré sa zameriavajú na technický pokrok, na rozvoj ľudských zdrojov, rozvoj infraštruktúry v najširšom slova zmysle, ale aj rozvoj inštitúcií (formálnych aj neformálnych) atď. Širšie môžeme tieto teoretické koncepty zaradiť k hermeneutickým prístupom, ktoré sa vyznačujú kvalitatívnou analýzou v snahe vysvetľovať a opisovať vzťahy.

Regionálne rozvojové teórie ako súčasť teórií rastu hovoria o endogénnom rozvoji územia, ktoré závisí od viacerých faktorov, napríklad od podnikateľskej schopnosti a iniciatívy, lokálnych produkčných faktorov (práca a kapitál), od schopnosti lokálnych aktérov kumulovať poznatky a od rozhodovacej kapacity, ktorá umožňuje riadiť socioekonomický rozvoj a je ďalej obohacovaná externými faktormi, ako sú informácie a poznatky z okolitého prostredia (Capello, Nijkamp, 2009, str. 33)

Ekonomický rozvoj v regióne môžu samozrejme ovplyvňovať okrem endogénnych aj exogénne faktory. Endogénna teória, ktorá sa zameriava na úlohu inštitúcií, poskytuje mnoho príležitostí pre hľadanie zdrojov rozvoja v netradičných, neformálnych a inštitucionálnych aspektoch ekonomiky ako je líderstvo, vzdelávanie a sociálny kapitál. Týmto teória endogénneho rozvoja umožňuje uvažovať o regionálnom ekonomickom raste a rozvoji ako o udržateľnom a to prostredníctvom miestnych interných faktorov rozvoja.

Podľa Stough, R.R. (2001) je práve vzdelávanie kľúčové pre endogénny regionálny rast. Zaujímavý pohľad na endogénny rast priniesli Smilor a Wakelin (Stough, 1990, s.19),

ktorí vytvorili koncept tzv. šikovnej infraštruktúry (Smart infrastructure model). Tvrdia, že koncom 20. storočia sú „inovácie a ekonomický rast hlavné výstupy technologicky orientovaných ekonomických aktivít“ Technologicky orientované ekonomické aktivity sú podľa nich katalyzátorom procesov a to v pozitívnom aj negatívnom slova zmysle. Za kľúčové zložky „smart infrastructure“ považujú talent, technológiu, kapitál a know-how. Za slabinu tohto modelu možno považovať najmä jeho prílišnú priamočiarosť, pretože nemusí byť všeobecne platný.

Ďalším faktorom regionálneho rozvoja je hustota a kvalita infraštruktúry. Samozrejme, výstavba samotnej infraštruktúry ešte neznamená automaticky rozvoj a napredovanie regiónu, je však významným faktorom napríklad pri rozhodovaní sa o investíciách a rovnako tiež ovplyvňuje mobilitu pracovnej sily na kratšie, ale aj dlhšie vzdialenosti.

Vzájomná súvislosť medzi rastom národným a regionálnym bola vysvetlená v dvoch teoretických koncepciách a je známa pod označením *konkurenčného* (competitive) a *výkonného* (generative) prístupu. Konkurenčný prístup hovorí o tom, že regióny si navzájom konkurujú len v tom, koľko si z národného rastu odtrhnú (Capello 2007, s. 29). Pričom prístup založený na výkone hovorí o národnom raste ako súčte rastu jednotlivých regiónov, ktoré tento rast dosiahli najmä svojou konkurencieschopnosťou a efektívnosťou.

1.5 Novšie teórie rastu

Napriek tomu, že novšie teórie rastu sú akýmsi mostíkom medzi neoklasickou a polarizačnou teóriou, rozširujú viac neoklasickú teóriu. Ide najmä o technický pokrok, ktorý už nie je exogénne daný, ale vzniká nasadením významného množstva zdrojov na výskum a vývoj. Posunom je zvažovanie aj ľudských zdrojov, ako kľúčového rastu. Z Romerovej predstavy je tvorba nových technologických poznatkov závislá od nasadeného humánneho kapitálu (Maier, Todling, 1998, s. 140). Podľa neho, ak označíme T ako rozsah technologických poznatkov a δT zmenu v čase môžeme tento vzťah vyjadriť nasledovne.

$$\delta T = \gamma H_T T$$

kde H_T je nasadené množstvo humánneho kapitálu v odvetví výskumu a γ predstavuje faktor úrovne. Zo vzťahu vyplýva priama úmernosť medzi množstvom nasadených ľudských zdrojov a technologickým pokrokom. Rozsah technologických

poznatkov však v tomto modeli závisí aj od doteraz naakumulovaných poznatkov v danom odvetví.

Dôležitým faktorom regionálneho rozvoja a zároveň významným ukazovateľom regionálnych nerovností je aj ľudský kapitál v regióne. Tu sledujeme štatistiky ako je počet a veková štruktúra obyvateľstva, jeho vzdelanostná úroveň, úroveň zamestnanosti a miera nezamestnanosti. V tomto prípade je okrem porovnávania základných čísel o zamestnanosti a nezamestnanosti dôležité sledovať aj skladbu týchto skupín aktívneho obyvateľstva. Podľa Maiera a Todlinga je totiž „okrem pracovného výkonu dôležité poznať aj špecifickú kvalifikáciu pracovných síl. Podnikové charakteristiky sú vzhľadom na regióny rozdielne, preto sa priestorová špecializácia hospodárstva odráža aj v požiadavkách kladených na pracovnú silu. K základným požiadavkám trhu práce patria vzdelanie a pracovné skúsenosti a keďže tie sa získavajú priamo na pracovisku a rozhodnutia o vzdelávaní sú odvodené od požiadaviek regionálnej ekonomiky, tieto dva faktory významne posilňujú regionálnu diferenciaciu na pracovnom trhu.“(Maier, Todling, 1998, s.49)

Ak hovoríme o ľudskom kapitále, prirodzene musíme hovoriť aj o vzdelanostnej úrovni obyvateľstva v regióne. Skladba pracovnej sily podľa vzdelania významne determinuje rozvoj regiónu, jeho orientáciu na určitú špecifickú činnosť a jeho perspektívy pre získanie si výnimočnej pozície, ktorá ho odlíši od iného regiónu. Z tohto pohľadu by sme sa mali zamerať najmä na podiel vysokoškolsky vzdelaných pracujúcich na celkovom počte zamestnaných v regióne. Vzdelanie do významnej miery ovplyvňuje aj schopnosť jednotlivca nájsť si prácu.

Teórie regionálneho rozvoja poskytujú viacero odpovedí na javy, ktoré v regiónoch pozorujeme. Zároveň v každej z teórií figuruje nejakým spôsobom trh práce a v ňom hlavne ponuka pracovnej sily, ktorá ovplyvňuje tendencie ku konvergencii alebo divergencii v regióne a to buď migráciou alebo konaním v situácii, keď je v regióne nezamestnanosť. V tabuľke č.1 uvádzame prehľad jednotlivých teórií regionálneho rozvoja a ich zachytenie trhu práce v nich.

Tabuľka 1

Trh práce v teoretických koncepciách regionálneho rozvoja			
	<i>Konvergencia/divergencia</i>	<i>Príčiny</i>	<i>Trh práce</i>
Neoklasická teória	konvergencia	Dokonalá mobilita kapitálu a pracovných síl	Ponuka práce aj technický pokrok exogénne dané
Polarizačná teória	divergencia	Cirkulatíno-kumulatívny proces, ktorý spôsobuje prehľbovanie medziregionálnych rozdielov	Pohyb pracovnej sily zo zaostávajúcich regiónov do vyspelých
Neomarxizmus	divergencia	Kumulovanie kapitálu v rozvinutých krajinách (regiónoch) na úkor rozvojových	Neodôvodnené vyplácanie vysokých miezd, problém nadhodnoty
Endogénne teórie rastu	konvergencia/divergencia	Rozdielna vybavenosť regiónov ľudským kapitálom a inováciami	Akumulácia znalostí v ľudskom kapitále
Novšie teórie rastu	konvergencia	Zdroje rozvoja v netradičných, neformálnych a inštitucionálnych aspektoch ekonomiky	Sociálny kapitál ako zdroj rozvoja regiónov, kľúčové vzdelanie

Zdroj: vlastné spracovanie

1.6 Súčasné regionálne teórie a politiky

Rozvoj teórií regionálneho rozvoja a celkovo regionálnej ekonomie, obohatil tiež praktické prístupy regionálnych politik. Od 50. rokov 20. storočia, kedy sa regióny stali predmetom záujmu politikov a ekonómov, sa prístupy menili. Ako uvádza Camagni (Camagni, 2009), v 50. rokoch to bol najmä dôraz na rozvoj infraštruktúry, ktorá sa považovala za motor rastu v území. V šesťdesiatych rokoch to boli práve póly rozvoja známe aj z polarizačnej teórie, ktoré sa dostali do centra pozornosti politikov. Znamenalo to sústredenie sa na prilákanie externých aktivít do prostredia a podporu exportu. V sedemdesiatych rokoch nasledovali teórie endogénneho rozvoja, ktoré v praxi znamenali najmä podporu malého a stredného podnikania ako aj zvyšovanie kompetencií samospráv. V nasledujúcom desaťročí už prichádza rozvoj teórie o inováciách, a inovatívnych milieux ako motoroch rastu v regiónoch. V deväťdesiatych rokoch začína v teórii a praxi dochádzať aj k rozvoju úlohy nehmotných faktorov rastu ako je napríklad aj miesta kultúra. V súčasnosti, uzatvára autor, ide najmä o „kapitál vzťahov“, ktorý spočíva v kolektívnom učení sa, v lokálnom kapitále a v rozvoji ľudských zdrojov.

Súčasný trendy regionálnych politík vychádzajú najmä z mäkkých (soft) komponentov, ktoré môžeme nazývať aj „územný kapitál“. Sem patria najmä:

- Nehmotné faktory ako je ľudský kapitál a vzdelanie a úlohy „operátorov“, ktorí sú schopní transformovať svoje schopnosti a potenciál do reálnych rastových projektov.
- Vzťahové faktory, vytváranie synergických efektov, sprostredkovanie spolupráce a partnerstva, rozvoj lokálneho know-how a miestnej kultúry, sociálny a vzťahový kapitál
- Rozvinuté komunikačné siete a komunikačné služby kvôli dosiahnutiu globálnych trhov, informácie, biznis príležitosti: verejné statky a služby rozmiestnené v priestore efektívne

Pre dosiahnutie týchto cieľov je dôležitá príprava regiónov na inovácie a posilňovanie ich schopností prispôbovať sa novým podnetom z podnikateľského prostredia ako aj posilňovať ich otvorenosť pre zmenu spôsobov organizácie práce. Je to účinnejšie ako podporovať lokalizačné rozhodnutia jednotlivých firiem. Regionálna politika by tiež mala zahŕňať posilňovanie schopnosti regiónov úspešne koordinovať spoluprácu jednotlivých aktérov v území, skôr ako len jednoducho podporovať preferované lokalizačné faktory.

Ďalším odporúčaním pre regionálnu politiku je preferovanie bottom-up prístupu založenom na rozvoji zdrojov v území skôr ako iba prerozdeľovanie prostriedkov zhora, ktoré vedie k súťaživosti regiónov medzi sebou kvôli obmedzeným verejným zdrojom.

V súčasnosti sa regionálna politika zameriava na také nástroje stimulácie ekonomickej aktivity v regióne, ktoré stimulujú a regulujú podnikateľské prostredie plošne. Ide o nástroje, ktoré pomáhajú internalizovať externality (poluter pays principle). K výhodám využívania daní a poplatkov v regionálnej politike patrí najmä to, že priamo ovplyvňujú rozhodnutia firiem a jednotlivcov o lokalizácii, majú nízke manipulačné a kontrolné náklady, pôsobia v oboch smeroch, aj limitujú negatívne externality, ale aj stimulujú žiadanú produkciu v regióne, a v princípe sú spravodlivé, pretože sa vzťahujú na všetkých.

1.7. Regionálne politiky

Regionálne politiky, ako sa dozvedáme z odborných publikácií, sa začali rozvíjať v 30. rokoch 20. storočia ako odpoveď na nárast nerovností v regiónoch aj vo vnútri vyspelých krajín, čo malo dopad najmä na fungovanie hospodárstva sa národnej úrovni.

Zámer a funkcia regionálnych politík celkom iste vyplýva aj z teórie a prax čerpá z teoretických predpokladov. V celku dobre to ilustruje samotný vývoj regionálnej politiky, ktorá prešla od svojej „neexistencie“ v duchu princípov neoklasiky, cez zrod v podobe priamych intervencií v duchu keynesiánstva zároveň s plánovaným hospodárstvom sovietskych krajín podľa marxizmu, až po individuálne prístupy a riešenia problémových regiónov podľa novších teórií rastu (endogénne teórie, učiace sa regióny atď.)

Všeobecne môžeme v súčasnosti tvrdiť, že cieľom regionálnej politiky je odstraňovať neopodstatnené regionálne rozdiely a udržiavať tak sociálnu kohéziu spoločnosti. „V skutočnosti sa regionálna hospodárska politika snaží napraviť určité priestorové dôsledky voľnej trhovej ekonomiky v zmysle dosiahnutia dvoch vzájomne závislých cieľov: ekonomického rastu a zlepšenia sociálneho prerozdelenia.“ (Hudec, 2007, str. 60) Regionálna politika by mala tmiť negatívne dôsledky pôsobenia voľnej súťaže a trhových mechanizmov. Využíva na to niekoľko nástrojov (podľa Hudec, 2007, s.61):

- informačné opatrenia a poradenstvo – s malou intervenčnou intenzitou pôsobenia
- finančné nástroje – dotácie, priamy presun fin. prostriedkov do vybraných oblastí, daňové úľavy. Ich úlohou je motivovať ekonomické subjekty k ekonomickej aktivite
- opatrenia v infraštruktúre – vyznačujú sa externými efektmi a slúžia všetkým subjektom v regióne
- regulačné a administratívne opatrenia – sú tvrdšie ako finančné a infraštruktúrne opatrenia a slúžia na priamu intervenciu aby zabránili spoločensky neželateľnému vývoju v danom regióne.

1.7.1 Európska regionálna politika

V priestore Európy, presnejšie Európskej únie, sa regionálna politika až do 70. rokov chápala ako súčasť národnej hospodárskej politiky a teda za vnútornú záležitosť jednotlivých členských krajín. Postupné rozširovanie EÚ o krajiny s nižším hospodárskym rastom vznikali veľké regionálne rozdiely v medzinárodnom aj národnom meradle. To podnietilo založenie fondu regionálneho rozvoja v roku 1975. V stručnosti sa dá povedať, že regionálna politika EÚ prebrala viacero princípov financovania z regionálnej politiky Francúzska. Regionálna politika Francúzska je pritom jednou z najstarších v Európe, v podobe v akej ju poznáme dnes funguje od začiatku osemdesiatych rokov 19. storočia.

Prvou oficiálnou organizáciou zaoberajúcou sa regionálnym rozvojom vo Francúzsku bola agentúra DATAR (*Délégation à l'Aménagement du Territoire et à l'Action Régionale*) založená v roku 1963. Úlohu agentúry bolo hlavne dohliadať na implementovanie národných ekonomických plánov. Tiež mala za úlohu stimulovať, viesť a koordinovať regionálne plánovanie iných agentúr. DATAR napokon získal aj Špeciálny fond pre plánovanie regionálneho rozvoja (FIAT) na financovanie infraštruktúrnych projektov, ktoré boli nevyhnutné pre úspešné zrealizovanie regionálnych programov. DATAR vytvoril sieť informačných kancelárií mimo Francúzska na podporu zahraničných investícií do krajiny.

Nástupníckou organizáciou DATARu sa stal DIACT (*Délégation interministérielle à l'aménagement et à la compétitivité des territoires*). Vznikla 31. decembra 2005 a ide o medzirezortnú agentúru v kompetencii úradu vlády, ktorá má širšie kompetencie ako mal DATAR. Spolupracuje s Ministerstvom vnútra (*ministre d'État*), ministerstvom ekológie, energetiky a ministerstvom pre správu územia a rozvoj.

Kontrakty projektov Štát-Región (*Contrats de projets Etat-régions - CPER*) fungujú od roku 1984 a ich úlohou je zabezpečovať úlohy a priority štátu na regionálnej úrovni. Prvé plánovacie obdobia boli štvorročné, v súčasnosti kopírujú programovacie obdobia fondov Európskej únie, sú teda sedemročné. Kontraktovanie úloh medzi štátom a regiónmi umožňuje regiónom lepšie definovať implementáciu štátom definovaných priorít na lokálnej úrovni. Uzavretiu kontraktov predchádza širokospektrálne rokovanie predstaviteľov štátnej úrovne (ministerstvá, departmenty...) a samosprávy (regióny, mestá...).

Na úrovni Európskej únie vznikol v roku 1993 na základe zmluvy z roku 1992 Kohézny fond určený na podporu projektov v oblasti životného prostredia a dopravy v najmenej prosperujúcich členských štátoch. V súčasnosti podľa správy o kohéznych programoch Európskej komisie bolo až 93 miliárd EUR alebo 27 % zdrojov EÚ počas posledných troch rokov pridelených na investičné projekty v oblasti zamestnanosti a rastu v Európe.¹

Prostredníctvom svojich troch fondov – Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR), Európskeho sociálneho fondu (ESF) a Kohézneho fondu – investuje EÚ v rokoch

¹<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/396&format=HTML&aged=0&language=SK&guiLanguage=en>

2007–2013 až 347 miliárd EUR v 27 členských štátoch. Predstavuje to 35 % celkového rozpočtu EÚ na to isté obdobie (975 miliárd EUR).

1.8 Slovenská regionálna politika

Regionálna politika Slovenska sa dlhodobo snaží orientovať na znižovanie výrazných regionálnych rozdielov, ktoré nastali po transformácii ekonomiky z plánovanej na trhovú. Podľa ekonóma Pavla Karásza je možné z pohľadu formovania mechanizmov trhu práce označiť roky 1993 až 1999 (prvý hospodársky cyklus) za „obdobie kryštalizácie trhových vzťahov určujúcich pohyb ekonomicky aktívneho obyvateľstva na trhu práce medzi stavom zamestnanosti a nezamestnanosti.“ (Karász, 2009) V roku 1999 bol napríklad pri nulovom hospodárskom raste zaznamenaný 2,2% pokles zamestnanosti a miera nezamestnanosti dosiahla až úroveň 19,2%. Postupne sa situácia v ekonomike stabilizovala a vysoká miera nezamestnanosti zostala charakteristická pre niektoré regióny najmä na juhu a východe Slovenska. Touto nepriaznivou situáciou na trhu práce sa momentálne regionálna politika v SR zaoberá predovšetkým. Otázkou je najmä cielenie a nastavenie pomoci pre jednotlivé regióny napríklad pri podpore investorov, výstavbe infraštruktúry, či podpore projektov financovaných čiastočne z európskych štrukturálnych fondov.

Vhodnému nastaveniu regionálnej pomoci sa prostredníctvom regionálneho modelovania venovali v publikácii *Trendy regionálnych disparít Slovenska* (M.W.Tiruneh, M. Radvanský, 2009) autori M. Radvanský, T. Domonkos a V. Páleník. Analýza a modelovanie vplyvov regionálnych politík pracuje s tromi variantnými scenármi, z ktorých prvý sleduje vplyvy silnej kohéznej politiky zameranej na rýchle znižovanie regionálnych disparít pomocou prerozdelenia verejných financií a využitia podporných fondov EÚ. Druhý variant pracuje s podporou regionálnych centier a s miernou kohéznou politikou. Tretí variant vychádza z variantu č.2, pričom bude dochádzať k súčinnosti využitia podporných prostriedkov s vyššou efektívnosťou prostredníctvom regionálnej samosprávy (kvalitná regionálna politika regionálnych samospráv) (Tiruneh M.W., Radvanský, M., s. 32)²

Ako vyplynulo zo záverov prognózy, prvý scenár by znamenal rýchlejšie dobiehanie zaostávajúcich regiónov SR, pokles nezamestnanosti, pričom tento rast by bol

² *Regionálny model Slovenska B_IER_REG_09* vychádza zo zjednodušenej štruktúry základných ekonomických vzťahov. Je ponukovo – dopytový, založený na ročných dátach za 10 rokov (viac v prílohe č. 1)

sprevádzaný nižším rastom HDP. Pre scenár č.2 platí, že vývoj na trhu práce bol mierne lepší ako v prípade scenára č.1 a bola dosiahnutá vyššia produktivita práce. Tento scenár však jednoznačne prekonával scenár č.3, ktorý vykazoval najlepšie výsledky v takmer všetkých ukazovateľoch. „Vyšší celkovo dosiahnutý rast so sebou „potiahol“ slabšie regióny, ktoré ekonomicky rástli rýchlejšie ako v scenári č.1 s vyššou produktivitou práce a rastom miezd. V najslabších regiónoch nebola dosiahnutá tvorba takého počtu pracovných miest ako v prípade scenára č.1, ale celkový dosiahnutý ekonomický efekt bol jednoznačne vyšší aj pre slabšie regióny.“ (Národná stratégia regionálneho rozvoja, 2009, s.12).

1.8.1 Výzvy a priority regionálneho rozvoja v SR

Plánovanie regionálneho rozvoja je okrem prechodu kompetencií a procesu decentralizácie stále agendou aj Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja. V materiále Národná stratégia regionálneho rozvoja (NSRR) sa uvádzajú priority regionálneho rozvoja na celonárodnej úrovni, ako aj pre jednotlivé regióny. Podľa tohto materiálu sú hlavnými komponentmi rastu okrem rastu HDP aj rast zamestnanosti a rast produktivity.

K ďalším komponentom rastu regiónov patria (NSRR, 2009, str. 7):

– *fungujúci trh práce (zamestnanosť)* – najmä ponuka a dopyt, spoločný rast miery zamestnanosti, ekonomickej aktivity a podielu pracujúcich na celkovom produktívnom obyvateľstve,

– *rast populácie* je charakteristická črta vysokovýkonných a rýchlo rastúcich regiónov, a pre pomaly rastúce sú to:

– *regionálne faktory* (produktivita, miera zamestnanosti, rast populácie, rast podielu pracujúcich na celkovom produktívnom obyvateľstve, ekonomická aktivita obyvateľstva), ktoré zohrávajú väčšiu rolu ako národné faktory, pretože pomaly rastúce regióny trpia často poklesom ekonomickej aktivity a nižšou produktivitou práce.

Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja v tom istom materiále uvádza niekoľko príčin rozdielov medzi regiónmi na Slovensku.

- výrazný pokles výroby a zamestnanosti v ťažkom priemysle (ťažba uhlia, hutnícka výroba, strojárstvo, chémia) Hutnícky priemysel dominoval a naďalej je nosným v ekonomickej štruktúre krajov (Trenčiansky, Žilinský a Košický kraj),
- pokles výroby textilného a elektrotechnického priemyslu, čo sa prejavilo vážnymi dopadmi na ekonomiku a zamestnanosť, odvetvie odevného a obuvníckeho

priemyslu s dopadmi na zamestnanosť v krajoch (Prešovský, Košický a Trenčiansky kraj),

- znižovanie počtu pracovníkov v poľnohospodárstve, ktoré bolo výrazné najmä v horských a podhorských oblastiach a nížinách s relatívne vysokým zastúpením tohto odvetvia najmä v Nitrianskom, Banskobystrickom a Košickom kraji,
- rozvoj terciárneho sektoru, ktorým bola absorbovaná podstatná časť pracovníkov uvoľňovaných z neefektívnych výrobní. Rozvoj terciárneho sektoru sa vo väčšej miere koncentroval do veľkých miest a aglomerácií,
- nerovnomerný rozvoj súkromného podnikania, najmä malého a stredného podnikania, kde sa nepodarilo vytvoriť dostatočne silný sektor malých a stredných firiem zameraných na výrobu hmotných statkov a na priemyselné služby,
- kvalita ľudských zdrojov (vzdelanosť, podnikateľská tradícia) a miestnej samosprávy (orientácia na koncepčné prístupy, strategické plánovanie a pod.),
- vybavenosť územia infraštruktúrou,
- nízka medziregionálna mobilita pracovných síl, spojená s obmedzenou možnosťou získavania bytov v miestach pracovných príležitostí a so zhoršujúcou sa dopravnou obslužnosťou zaisťovanou prostriedkami verejnej osobnej dopravy, ktorá sa negatívne prejavovala v oblastiach s nízkou hustotou zaľudnenia a väčšími vzdialenosťami medzi obcami,
- pretrvávajúci neuspokojivý stav životného prostredia najmä v oblastiach s nepriaznivou priemyselnou štruktúrou a tzv. starých priemyselných regiónov (Trenčiansky a Košický kraj),
- existencia celého radu územno-technických špecifík a problémov sťažujúcich rozvoj niektorých regiónov. Ide najmä o dôsledky ťažby nerastných surovín, o mimoriadne veľkú členitosť krajiny (podiel horských a podhorských oblastí na území regiónu), čo spôsobuje dopravné problémy z pohľadu dostupnosti a ekonomickej efektívnosti regiónov (Žilinský a Banskobystrický kraj),
- rozdielna geografická poloha regiónov v rámci SR i vzhľadom k štátom EÚ a hlavným európskym dopravným koridorom.

K súčasným prioritám regionálneho rozvoja podľa NSRR patria ľudské zdroje, zamestnanosť, sociálna infraštruktúra a verejné zdravie. V oblasti ľudských zdrojov je to najmä nesúlad potrieb trhu práce a disponibilnej pracovnej sily v oblasti nových alebo potrebných zručností. Takýto záver publikovalo napríklad aj slovenské zastúpenie CEDEFOPu (Európske centrum pre rozvoj odborného vzdelávania) v Národnej výskumnej

správe z roku 2009 o odbornom vzdelávaní a príprave na Slovensku. Nesúlad sa prejavuje najmä v nedostatočnej informovanosti budúcich stredo a vysokoškolákov o potrebách trhu práce a o možnostiach ich uplatnenia v praxi. Dôkazom môžu byť záujemcovia o štúdium práva, ktorí mnohonásobne prekračujú kapacity škôl a veľmi malý záujem zamestnávateľov o nich. „Slovensku chýbajú experti a know how v oblasti predpovedania profesií potrebných na trhu práce.“ (CEDEFOP, Národná výskumná správa, 2009). K efektívnejšiemu predpovedaniu potrieb trhu práce by mali prispievať najmä ministerstvá školstva a práce, sociálnych vecí a rodiny. Na úrovni regiónov by to mali byť práve krajská samospráva, v súčinnosti so zamestnávateľmi, školami a úradmi práce. Dôležité je tiež pomáhať žiakom v rozhodovaní sa o budúcom povolání.

Príkladom môže byť Česká republika, kde funguje portál³ pre študentov, kde môžu vidieť, ktorá kvalifikácia je momentálne požadovaná, resp. bude požadovaná v horizonte 4-5 rokov. Portál pracuje s modelom RCE pre prognózovanie potrieb trhu práce a vytvorilo ho pracovisko CERGE-EI. „Výsledky modelu RCE informujú o situácii na trhu práce z pohľadu absolventa školy po skončení štúdia. Rovnako môžu byť výsledky podkladom pre niektoré vysoké školy bojujúce s nedostatkom záujmu, napr. prírodné vedy či niektoré technické odbory, aby vhodnou informačnou kampaňou získali efektívny nástroj na zvýšenie svojej atraktívnosti.“ (Guzi, M., 2009, s.93)

K ďalším problémom na trhu práce patria dlhodobo vysoká miera nezamestnanosti a nezamestnanosť mladých. „Pri pohľade na vývoj dlhodobej nezamestnanosti na Slovensku je zjavné, že sa táto stala v posledných rokoch jedným z najpálčivejších problémov trhu práce. Podiel dlhodobo nezamestnaných zo všetkých nezamestnaných od roku 1998 takmer neustále rástol. V roku 2007 bol tento podiel 72,8%, čo je najviac z celej EÚ.“ (Páleník, V., 2009, str. 23). Znepokojujúcim faktom tiež zostáva, že nezamestnanosť vykazovaná EUROSTATOM na Slovensku v porovnaní s trendom EÚ neklesá, skôr stagnuje a stagnuje aj počet dlhodobo nezamestnaných. Preto sú snahy o nápravu tohto stavu opodstatnené a mali by sa na trhu práce riešiť prioritne, keďže sú skutočnými brzdami rozvoja viacerých regiónov na Slovensku.

Čo sa týka sociálnej infraštruktúry, NSRR konštatuje nízku efektívnosť, dostupnosť a kvalitu zariadení poskytujúcich zdravotnú starostlivosť, rastúci tlak na sociálnu infraštruktúru a nové služby vo všetkých regiónoch SR, nedostatok moderných služieb v sociálnej oblasti. Tiež je to nedostatočný pocit zodpovednosti za vlastné zdravie

³ <http://prognozatrhu prace.vupsv.cz>

a nedostatočná koordinácia a nesytemový prístup k rozvoju komplexných zdravotníckych a sociálnych služieb na regionálnej úrovni.

Pre naplnenie cieľov Národnej stratégie regionálneho rozvoja plánuje Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja zriadiť špecializované odborné pracovisko „Metodický inštitút pre rozvoj regiónov“ zaoberajúci sa oblasťou sociálneho, ekonomického a územného rozvoja regiónov a to aj v kontexte členstva SR v medzinárodných inštitúciách. Podobné inštitúty fungujú v zahraničí, napríklad vo Francúzsku, Poľsku, či Českej republike. Metodický inštitút bude najmä vypracovávať analýzy, prognózy, koncepcie, stratégie, dopadové štúdie, prípadové štúdie v oblasti regionálneho rozvoja a priestorového plánovania, spolupracovať pri tvorbe legislatívnych materiálov v oblasti regionálnej politiky na vnútroštátnej a medzinárodnej úrovni.

V ďalšej časti sa budeme venovať vývoju regionálnych disparít na trhu práce na Slovensku za posledných 8 až 10 rokov a pokúsime sa vyvodit' niekoľko záverov pre súčasné politiky.

2. Cieľ práce

Cieľom tejto práce je prostredníctvom dostupných dát zo Štatistického úradu Slovenskej republiky a Eurostatu identifikovať tendencie vývoja disparít na trhu práce za posledných 8 až 10 rokov v závislosti od dostupných dát. Práca sa zaoberá ukazovateľmi trhu práce ako je zamestnanosť, nezamestnanosť a mzdy pre regióny SR na úrovni NUTS2 a NUTS3. Prostredníctvom sledovania čo najdlhších dostupných časových radov pre ukazovatele trhu práce pomenujeme vývoj týchto disparít v čase. Teoretické koncepcie v prvej kapitole budú neskôr slúžiť na obsahovú analýzu dát a ich interpretáciu z pohľadu regionalistiky.

Keďže cieľom práce je identifikovať najvýraznejšie disparity v zamestnanosti, nezamestnanosti a príjmoch pre jednotlivé regióny v SR, ako aj určiť ich opodstatnenosť a navrhnúť riešenia, budeme sa viacerými metódami snažiť o čo ich najobjektívnejšie zhodnotenie. Na identifikovanie disparít použijeme základné štatistické metódy ako je variačný koeficient, Gini koeficient a niektoré metódy regionálnej analýzy ako je napr. lokalizačný koeficient.

Okrem toho sa prostredníctvom sledovania údajov viacerých typov bude snažiť pomenovať aj opodstatnenosť disparít medzi regiónmi. Budeme skúmať vzťah závislosti výšky HDP na obyvateľa a miery nezamestnanosti ako aj miery nezamestnanosti a výšky miezd. Budeme sa tak snažiť poukázať na špecifiká regiónov, či už ide o ich postavenie, geografickú polohu alebo historicky danú štruktúru priemyslu.

Výsledkom analytickej časti by malo byť pomenovanie najväčších problémov trhu práce ako aj zhodnotenie ich vývoja v čase. Budeme si teda všímať, či regióny k sebe konvergujú alebo naopak divergujú v čase.

3. Metodológia – Skúmanie disparít na trhu práce

Skúmanie disparít je vždy naviazané na komparáciu jedného skúmaného javu v rámci vopred vymedzenej skupiny. Ako z prvej kapitoly vyplýva, príčiny disparít sú rôznorodé a rôzne teoretické koncepcie ich vysvetľujú odlišne. Určiť preto ukazovatele, ktoré hodnoverne pomenujú súčasný stav v niektorej oblasti na akejkolvek úrovni je neustálym predmetom diskusií na národnej aj medzinárodnej úrovni. Potreba metodicky jednotne vykazovať niektoré ukazovatele za viacero krajín vyvstáva práve v priestore Európskej únie. Zoskupenie 27 štátov je natoľko rôznorodé, ekonomicky, kultúrne a sociálne odlišné, že existuje len málo ukazovateľov, ktoré môžu hodnoverne popísať a porovnať realitu života v jednotlivých regiónoch.

Hodnotenie disparít je pritom veľmi citlivá záležitosť aj zo sociálneho a ekonomického hľadiska. Z priveľkých rozdielov medzi regiónmi môže vyplynúť aj vzájomná nevráživosť a pohrdanie, ktoré môže prerastať až do otvorenej nenávisťi. Takéto tendencie pozorujeme napríklad v Taliansku, kde „bohatý“ sever a „chudobný“ juh nie sú schopné spoločne komunikovať. Síce nie v takom rozsahu, ale pozorujeme tieto tendencie aj medzi slovenskými regiónmi, ktoré sa zasa ekonomicky, kultúrne a sociálne odlišujú v smere od západu na východ.

Zvolenie vhodných ukazovateľov pre meranie regionálnych disparít je preto kľúčové. Na tento fakt upozorňujú aj tvorcovia vládneho dokumentu *Vízia a stratégia rozvoja Slovenskej republiky v časti Regionálny rozvoj*. „Ak porovnáme medzikrajové disparity a ich rozsah medzi Bratislavským a Prešovským krajom cez národné účty dostaneme nasledovné rozdiely. Vo vytvorenom HDP/obyv 428%, v salde prvotných dôchodkov 230%, v čistých disponibilných dôchodkoch 193%. Ešte nižšie rozdiely smerom k spotrebe sú, ak porovnáme čisté peňažné príjmy domácností na obyvateľa je to 142%.“ (*Vízia a stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti, 2009, s.452*)

Regionálne disparity na slovenskom trhu práce budú predmetom skúmania v analytickej časti tejto práce. V prvom rade pomenujeme indikátory, na základe ktorých budeme disparity sledovať. Potom uvedieme zdroje dát a metodologicky odôvodníme zvolené postupy spracovania dát. V analytickej časti pritom pri každom ukazovateli detailnejšie vysvetlíjeme teoretické základy narábania s údajmi a štatistický aparát pre ich vyhodnocovanie.

3.1 Indikátory regionálnych disparít na trhu práce

Trh práce, ako miesto, kde sa stretáva ponuka a dopyt, teda kde spolupôsobia firmy (zamestnávateľa) a domácnosti (občania) takisto charakterizujú regionálne rozdiely. Tie ležia v ponukovej aj dopytovej časti trhu. V ponukovej časti je to štruktúra zamestnávateľov, ktorú môžeme sledovať podľa veľkosti podnikov, alebo podľa zamerania. V regionálnom meradle má silnú výpovednú hodnotu sídlo a pôsobenie podnikov podľa krajov.

Z dopytového hľadiska môžeme trh práce charakterizovať pomocou štruktúry ekonomicky aktívneho obyvateľstva, teda zamestnaných aj nezamestnaných. V prípade zamestnaných sledujeme ich podiely v jednotlivých odvetviach, vekovú a vzdelanostnú štruktúru. V prípade nezamestnaných je to dĺžka v evidencii nezamestnaných, veková a vzdelanostná štruktúra.

Tam, kde podľa teórie dochádza k prieniku ponuky a dopytu dochádza k tvorbe ceny, v prípade trhu práce k dohodnutiu sa o výške mzdy, pri ktorej sú zamestnávateľ a zamestnanec ochotní vstupovať do pracovnoprávneho vzťahu. Mzda je preto ďalším indikátorom regionálnych disparít na trhu práce. Z ohľadom na slovenskú legislatívu, ktorá bezpodmienečne určuje výšku minimálnej mzdy, ktorá je univerzálna pre všetky slovenské regióny, môže mať minimálna mzda tiež vplyv na regionálne disparity v SR. A to buď negatívne alebo pozitívne. A práve veľké príjmové rozdiely medzi regiónmi sú problémom určovania minimálnej mzdy na národnej úrovni, ako si ukážeme v ďalšej časti.

3.2 Zdroje údajov a spôsob ich získavania

Pre vyhodnotenie týchto ukazovateľov použijeme dostupné databázy regionálnych dát na úrovni NUTS 2 a 3 Štatistického úradu SR (ŠÚSR), Európskeho štatistického úradu (EUROSTAT) a údajov Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR) pre úroveň LAU1 a to v čo najdlhších časových radoch. Napriek pomerne rozsiahlej databáze regionálnych dát musíme konštatovať, že táto nie je dostatočná. V snahe objektívne hodnotiť disparity narazíme na viaceré obmedzenia vyplývajúce práve zo šírky výberu dát. V prvom rade sú to časové obdobia. Najstaršie dostupné dáta na databázach Štatistického úradu sú väčšinou z roku 2000 alebo 2001, čo je z pohľadu ekonómie často nedostatočný údaj pre analýzu a zhodnotenie vývoja.

Za regionálne dáta je tiež problémom tzv. hĺbka dát. Často údaje, ktoré sa vykazujú na celonárodnej úrovni nie sú dostupné za regióny. Pri posudzovaní mzdových rozdielov

bolo problémom napríklad porovnanie cenovej úrovne v regiónoch, pre reálne vyhodnotenie mzdových disparít, ktoré môžeme označiť za neopodstatnené. Je totiž známe, že regionálne disparity z pohľadu miezd, môžu, ale nemusia odrážať cenovú úroveň. Na toto posúdenie životnej úrovne však nemáme dostatočné štatistické údaje.

Podobný problém nachádzame aj pri posudzovaní príjmov z hľadiska príjmovej štruktúry. Štatistický úrad napríklad nezverejňuje príjmové rozloženie podľa príjmových pásiem za regióny, a tak sa nedajú vyhodnocovať vnútroregionálne príjmové rozdiely. Pre príjmové nerovnosti sme preto vytvorili Lorenzovu krivku iba za celú SR.

Z uvedeného vyplýva, že je viacero spôsobov, ktorými môžeme hodnotiť regionálne disparity, ale dáta k nim nie sú dostupné. Mnoho údajov by sa však dalo získať odhadovaním, čo môžeme považovať za ďalší impulz pre rozširovanie tejto práce.

3.3 Použité metódy pre vyhodnotenie dát

V analytickej časti využívame viacero štatistických metód ako aj metód regionálnej analýzy. Keďže cieľom práce je identifikovať disparity v rôznych aspektoch trhu práce, používame štandardné grafické znázornenie vývoja pre jednotlivé regióny na úrovni NUTS2 a 3. Pre identifikovanie miery disparít používame ukazovatele ako variačný koeficient a Gini koeficient. Takisto sa na viacero ukazovateľov pozeráme z pohľadu korelácie, teda snažíme sa poukazovať na vzájomnú súvislosť a kauzalitu napríklad medzi úrovňou HDP a mierou nezamestnanosti alebo medzi mierou nezamestnanosti a úrovňou miezd v regiónoch. Jednotlivé postupy sú pre väčšiu prehľadnosť vysvetlené priamo v analytickej časti, keďže sme sa ku každej vyššie pomenovanej skupine ukazovateľov snažili pristupovať individuálne s ohľadom na charakter a výpovednú hodnotu dát.

Z metód regionálnej analýzy používame lokalizačný koeficient, ktorým chceme poukázať na koncentráciu niektorých odvetví v regiónoch v miere zamestnanosti. Zo štatistických metód je to najmä variačný koeficient, Gini koeficient a korelačná analýza. Všetky spomenuté metódy neskôr použijeme na globálne vyhodnotenie regionálnych disparít na trhu práce. Ako sme už spomenuli vyššie, jednotlivé metódy popisujeme priamo v analytickej časti a to najmä kvôli väčšej prehľadnosti práce a logickej následnosti skúmaných kauzálít.

4. Ukazovatele regionálnych disparít na trhu práce

Regionálne disparity sa predmetom národných a regionálnych politík stávajú vtedy, ak sú neopodstatnené a nevyvážené. Hneď v úvode treba súhlasiť s názorom, že nikdy sa nebudú regióny vyvíjať spoločne a to hneď kvôli niekoľkým dôvodom. V prvom rade ide o prostredie, teda územie, s ktorým región disponuje. Niektoré regióny sú bohaté na nerastné suroviny a prírodný potenciál iné zas na ľudský kapitál. Takisto je dôležitá aj historicky daná priemyselná základňa a s ňou súvisiaci ďalší vývoj v regióne, jeho štruktúra ľudských zdrojov. Historický vývoj regiónu dávajú do súvislostí odborníci aj s technickým pokrokom.

Z tohto dôvodu rozlišujeme tri typy regionálnych disparít a to:

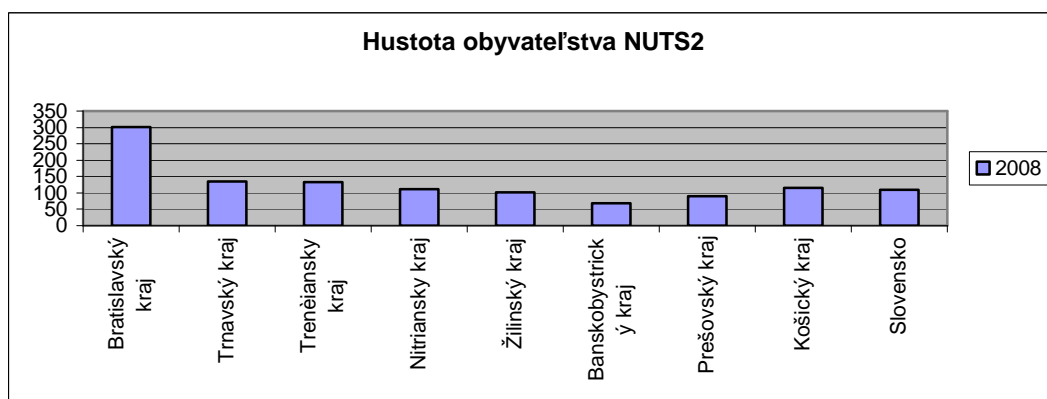
- **fyzické**, teda také, ktoré súvisia s geografickou polohou regiónu
- **ekonomické**, teda také, ktoré súvisia s kvalitou a kvantitou produkcie v regióne
- **sociálne**, také, ktoré sú spojené s príjmom a životnou úrovňou obyvateľstva v regióne

Hospodárska, konkrétne jej časť regionálna politika môže pritom ovplyvňovať ekonomické a sociálne typy disparít. Ako uvádza Fiona Wishlade and Douglas Yuill (1997) treba rozlišovať faktory, ktoré vytvárajú regionálne disparity a samotné meranie disparít cez jednotlivé faktory.

Pokiaľ ide o **fyzické faktory** regionálnych rozdielov, ako sú povrchové podmienky, teda hornatosť alebo nížinatosť územia, tá podmieňuje najmä hustotu obyvateľstva v danom regióne. Ďalším indikátorom fyzických disparít môže byť klíma, dostupnosť (najmä dopravná, resp. infraštruktúrna), hustota obyvateľstva demografická dynamika. Z pohľadu našej práce sa detailnejšie pozrieme na hustotu obyvateľstva na úrovni NUTS3 a regionálnu dostupnosť.

Na Slovensku, najhustejšie obývaným krajom je Bratislavský, s 300 obyvateľmi na meter štvorcový a najredšie Banskobystrický kraj so 69 obyvateľmi na meter štvorcový. Hustotu obyvateľstva zobrazuje graf č.1.

Graf 1

Zdroj: ŠÚSR

Čo sa týka napríklad regionálnej dostupnosti, diaľničné úseky ako aj cesty prvej triedy pribúdajú pomaly. Od roku 2006 pribudli diaľničné úseky len v Prešovskom a Žilinskom kraji, čo súvisí s výstavbou severnej časti D1 z Bratislavy do Košíc, ktorá sa ma napájať na viaceré európske tranzitné koridory.

Za základný ukazovateľ **disparít ekonomického typu** je považovaný hrubý domáci produkt, teda schopnosť ekonomických subjektov v regióne produkovať tovary a služby s pridanou hodnotou. K ďalším ukazovateľom patria daňové príjmy v regióne, štruktúra hospodárskych aktivít, infraštruktúra, ďalšie ekonomické aspekty a demografické trendy.

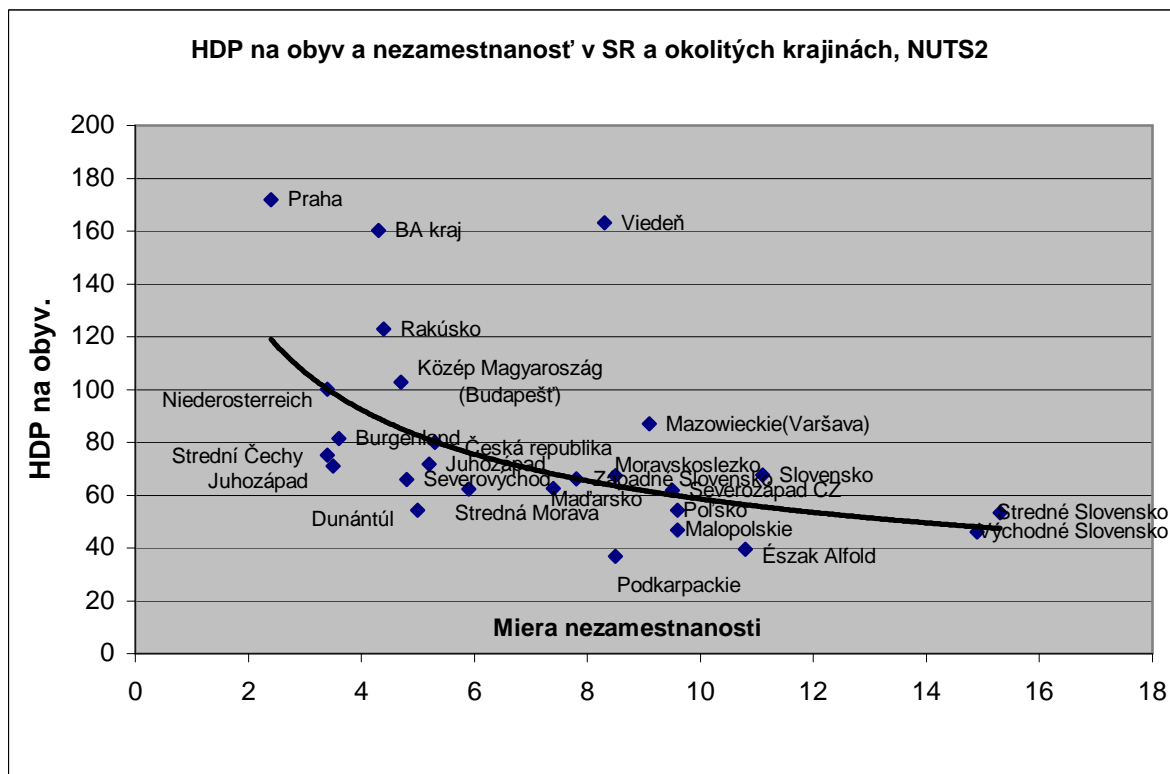
Najvýznamnejší v tejto skupine ukazovateľov je práve HDP. Vzťahuje sa na miestne, národné a zahraničné subjekty, ktoré na danom území pôsobia a vytvárajú tovary a služby s pridanou hodnotou. Je to aj hlavný ukazovateľ, ktorým porovnáva regióny na úrovni NUTS2 a NUTS3 Európsky štatistický úrad Eurostat. Definícia Eurostatu pre HDP na obyvateľa: HDP, ako aj HDP na obyvateľa meria celkovú ekonomickú aktivitu v regióne. Môže byť použitý na porovnanie stupňa ekonomického rozvoja regiónov. HDP podľa Eurostatu nezobrazuje priamo príjem domácností v regiónoch.

Výpovedná hodnota ukazovateľa HDP o životnej úrovni v regióne nemusí byť vždy vierohodná a nemusí platiť, že čím vyššie HDP, tým vyššia životná úroveň a naopak. Problémom sú napríklad migračné toky v jednotlivých regiónoch. Centrálné postavenie hlavných miest v mnohých členských štátoch priťahuje pracovnú silu z okolitých regiónov, čo zvyšuje HDP v danej oblasti, ale štatisticky znižuje v mieste odkiaľ pochádzajú. Vo výpočte HDP na obyvateľa sú totiž v regióne, kde pracujúci pôsobia, súčasťou čitateľa, čím hodnotu celého ukazovateľa zvyšujú, v regióne, kde majú trvalý pobyt zasa súčasťou menovateľa, čo HDP na obyvateľa znižuje.

Príkladom môže byť okrem slovenských regiónov, ktorým sa detailnejšie budeme venovať v nasledujúcej kapitole, aj susedné štáty a krajiny tzv. starej pätnásty. Rakúsko dosahuje v HDP na obyvateľa 122,8 % priemeru HDP na obyv. celej EÚ. NUTS2 región Viedeň dosahuje 163% a s ním susediaci pohraničný región Burgenland dosahuje len 81,4%. To je práve spôsobené migráciou jeho obyvateľov do centra Viedne. Dôkazom toho je napríklad miera nezamestnanosti v Burgenlande, ktorá je len 3,6 percentná, miera dlhodobej nezamestnanosti je pritom len 1,1 percentná.

Podobná situácia je aj v Českej republike. Región hlavného mesta Praha dosahuje 171,8 %, pričom Stredné Čechy len 75 percent. Celá Česká republika má pritom 80 percent priemeru HDP. Nezamestnanosť v regióne Stredných Čiech je pritom podpriemerná, 2,6 percenta. Priemerná nezamestnanosť v Českej republike bola podľa Eurostatu v treťom kvartáli 2009 7,3 percenta. Podobne je na tom aj región Budapešti v Maďarsku, a Varšava v Poľsku. Tabuľka č. 2 zobrazuje porovnanie HDP na obyvateľa na Slovensku a v okolitých krajinách s mierou nezamestnanosti za rok 2007.⁴ V tabuľke uvádzame za Slovensko a Českú republiku všetky regióny, za ostatné krajiny len región s najvyšším, najnižším a s priemerným relatívnym HDP na obyvateľa.

Graf 2

Zdroj: Eurostat, vlastné spracovanie

⁴ HDP na úrovni NUTS2 v roku 2007 je posledný dostupný údaj

Tabuľka 2

Krajina/Región	HDP na obyv. k priemeru EÚ27 v roku 2007	Miera nezamestnanosti, 2007
Slovensko	67,7	11,1
Bratislavský kraj	160,3	4,3
Západné Slovensko	66,1	7,8
Stredné Slovensko	53,3	15,3
Východné Slovensko	46,0	14,9
Česká republika	80,1	5,3
Praha CZ01	171,8	2,4
Střední Čechy CZ02	75,2	3,4
Juhozápad CZ03	71,1	3,5
Severozápad CZ04	61,7	9,5
Severovýchod CZ05	65,9	4,8
Juhovýchod CZ06	71,7	5,2
Středná Morava CZ07	62,3	5,9
Moravskoslezsko CZ08	67,5	8,5
Rakúsko	122,8	4,4
Burgenland AT11	81,4	3,6
Niederösterreich AT12	100,1	3,4
Viedeň	163,1	8,3
Maďarsko	62,6	7,4
Közép Magyarország (súčasťou aj hl. m. Budapešť) HU10	102,9	4,7
Dunántúl HU21	54,4	5
Észak Alföld HU32	39,4	10,8
Poľsko	54,4	9,6
Mazowieckie (súčasťou aj hlavné mesto Varšava) PL12	87,1	9,1
Podkarpackie PL32	36,9	8,5
Malopolskie PL21	46,7	9,6

Zdroj: Eurostat

Poslednú skupinu indikátorov pre určenie disparít tvoria tzv. **sociálne indikátory** a sú to tie, ktorým sa budeme venovať aj v ďalších častiach tejto práce. Základným ukazovateľom sociálnych rozdielov je miera nezamestnanosti. Ďalej je to štruktúra nezamestnaných, a to tak vzdelanostná, ako aj veková, alebo vzhľadom na dĺžku nezamestnanosti. Potom je to zamestnanosť, aktívna populácia, kvalifikačná štruktúra obyvateľov, príjem domácností, mzdy, úroveň a kvalita bývania. Tiež by sa tam dala zaradiť napríklad spotreba a štruktúra spotrebného koša a demografické trendy.

Keďže súčasťou sociálnych indikátorov disparít sú aj indikátory trhu práce, venujeme tejto téme samostatnú kapitolu.

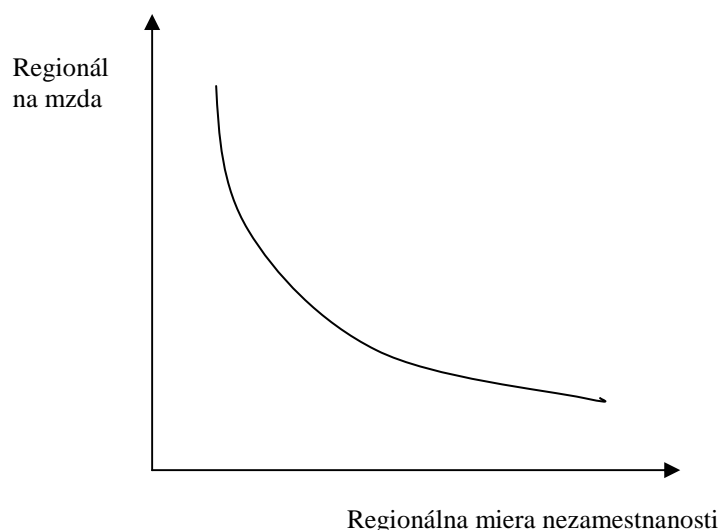
4.1 Mzdy

V ekonomike, kde sú rezidenti odkázaní na kúpu a spotrebúvanie tovarov a služieb je príjem kľúčovým faktorom životnej úrovne v danom regióne. Príjem zo závislej činnosti alebo zo samozamestnania tak môžeme považovať za kľúčový ukazovateľ životnej úrovne v danom regióne, ktorý indikuje životnú úroveň obyvateľov a atraktivnosť regiónu pre investície. Pričom na príjem sa dá pozeráť z dvoch strán a to podľa toho, či ide o poskytovateľa príjmu, teda zamestnávateľa, alebo o jeho prijímateľa, teda občana.

4.1.1 Mzdová krivka

Na základe empirických pozorovaní vytvorili David Blanch a Andrew Oswald tzv. mzdovú krivku, v ktorej sa pokúsili vysvetliť vzťah miezd a miery nezamestnanosti v regióne. Podľa nich ide o nepriamoúmerný vzťah, ktorý hovorí, že nárast miery nezamestnanosti znamená pokles miezd v regióne. Z tohto „empirického ekonomického zákona“⁵ (Sudekum, J., 2006, s. 205) vyplýva, že dvojnásobné zvýšenie miery nezamestnanosti v regióne vedie k poklesu mzdy o 10 percent. Ide teda o nelineárne klesajúcu krivku, ktorá vyjadruje vzťah medzi reálnymi mzdami v regióne a mierou nezamestnanosti (viď graf č.3).

Graf 3

Táto krivka poukazuje na regionálne disparity na trhu práce. Buď je v regióne nízka nezamestnanosť a vysoké mzdy, alebo naopak, ide o región kde je vysoká nezamestnanosť a nízke mzdy. Ide pritom o narušenie neoklasických predpokladov vyrovnávania rozdielov

⁵ Jens Sudekum: The wage curve and agglomeration. In: The European Labour Market, Springer 2006, ISBN-10 3-7908-1679-5.

a dokonca v dlhodobom horizonte poukazuje na smerovanie k nerovnovážnemu stavu namiesto približovaniu sa ku ekvilibriu. To vysvetľuje aj regionálne rozdiely a zároveň popiera neoklasické tvrdenie o automatickom vyrovnávaní rozdielov.

Autori tohto vzťahu Blanch a Oswald hovoria o troch možných príčinách, prečo takáto situácia medzi regiónmi nastáva. Prvou príčinou sú odbory, pri ktorých predpokladáme, že ich sila sa so zvyšujúcim sa počtom ľudí bez práce oslabuje. To vedie k znižovaniu miezd v regióne. Toto vysvetlenie sa však v prvom rade vzťahuje na tie krajiny Európy, ktoré majú vysoký podiel pracujúcich, ktorí sa organizujú v odboroch a zároveň sú miestne odbory dostatočne silné. Ak odbory vyjednávajú mzdu sektorovo ale celoplošne, môže sa stať, že dojednaná výška mzdy môže byť v rámci krajiny síce rovná, ale nie rovnaká. Takýmto prípadom je Nemecko, kde východné regióny výrazne zaostávajú za západom, mzda je tam pritom podľa sektorového rozmiestnenia rovnaká pre východ aj západ. To má dopady na efektívnu mzdu, teda na takú, ktorá odráža produktivitu práce v regióne. U nás má podobnú funkciu a dopad ako je vyjednávanie mzdy prostredníctvom odborov na sektorovej úrovni minimálna mzda vyjednávaná celonárodne a celoplošne. Na regionálne rozdiely prostredníctvom minimálnej mzdy ešte poukážeme v ďalších častiach.

Druhým faktorom tejto nepriamej závislosti miery nezamestnanosti a mzdy je efektívna mzda samotná, ktorú zamestnávateľ vypláca zamestnancovi tak, aby bol zamestnanec ochotný vynakladať úsilie pracovať. Predpokladá sa, že toto úsilie je pre každého zamestnanca rovnaké v každom regióne a vzťah mzdy v danom regióne je závislý len od miery nezamestnanosti, pričom snaha pracovať a pravdepodobnosť vyhodenia z práce sú rovnaké pre oba regióny.

$$W_r = e_r + (\gamma_r e_r / (1 - \gamma_r)) (1 - \alpha_r (U_r))$$

Kde:

W_r je výška mzdy v danom regióne

e_r je snaha pracovať

γ_r je pravdepodobnosť vyhodenia z práce

α_r je pravdepodobnosť nájdenia práce závislá od miery nezamestnanosti v regióne

Z tohto vzťahu teda vyplýva, že dva regióny sa nachádzajú na jednej mzdovej krivke. Tento predpoklad autor ďalej rozvádza o produkciu firmy v danom regióne. Za predpokladu, že ceny sú exogénne dané jediným spôsobom, ako sa regióny k sebe

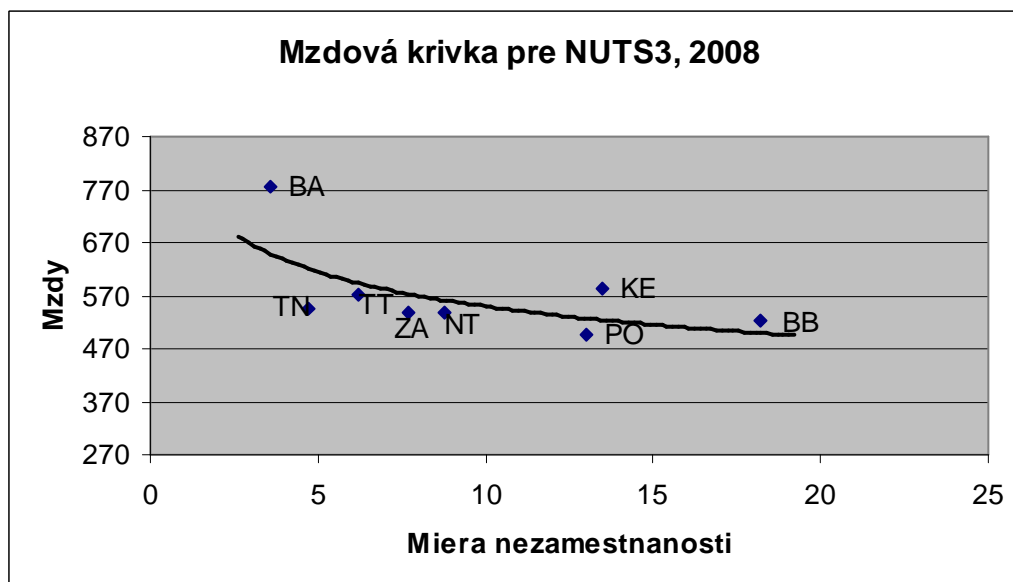
približujú je migrácia obyvateľstva v regióne, ktorá by zároveň úplne narušila vzťahy a predpoklady pre mzdovú krivku. Tento neoklasický predpoklad však autori eliminujú odvolaním sa na externality, ktoré koncentrácia ekonomických aktivít spôsobuje. To má pôsobiť demotivačne na migračné toky a tak udržiavať istú mieru regionálnych rozdielov v mzdách a nezamestnanosti.

Kritici mzdovej krivky sa zhodujú v tom, že vysvetlenie jej teoretických základov je chabé a jej prínos spočíva viac v popísaní závislosti nezamestnanosti a miezd na regionálnej úrovni na základe empirických dát. To prečo tieto nerovnosti vznikajú a hlavne prečo sa samé neodstraňujú vysvetľuje tiež skôr empiria, ktorá vychádza z polarizačnej teórie. Dôležitú úlohu v tomto vzťahu totiž zohrávajú práve príťažlivé sily centrálnych miest, ktoré tak vytvárajú priestorové usporiadanie regiónov vo forme jadro-periféria.

4.1.2 Mzdová krivka a slovenské regióny

Vysoká miera nezamestnanosti a zároveň nižšie mzdy, to je vzťah, ktorý platí aj pre slovenské regióny. Na úrovni NUTS 3 budeme pozorovať tvar krivky pre slovenské regióny. (Graf 4) Zdrojmi údajov budú dáta zverejnené ŠÚ SR za rok 2008 (posledné dostupné).

Graf 4

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné spracovanie (minimálna mzda v roku 2008 bola v prepočte 270 eur)

Napriek tomu, že vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že mzdová krivka platí aj pre slovenské regióny, teda vzťah nezamestnanosti a výšky miezd je nepriamo úmerný, je viacero regiónov, ktoré sa tomuto pravidlu vymykajú. Ide napríklad o Trenčiansky kraj,

ktorý by mal mať podľa tejto závislosti vyššiu mzdu vzhľadom na mieru nezamestnanosti v porovnaní s Bratislavským krajom. V Košickom kraji naopak sú napriek vysokej nezamestnanosti aj vyššie mzdy v porovnaní s Trnavským, Žilinským a Nitrianskym krajom. To je spôsobené pravdepodobne dominantným postavením U.S.Steel, kde priemerná mzda je vyššia ako je v iných odvetviach v tomto kraji. Zaujímavé je aj umiestnenie Banskobystrického a Prešovského kraja, kde sa tiež zdá, že vzhľadom na mieru nezamestnanosti mal mať Prešovský kraj vyššiu mzdu a Banskobystrický nižšiu. V tomto prípade však ide o vnútroregionálne rozdiely, ktoré rozdeľujú samotný Banskobystrický kraj na dve časti. Kým sever regiónu má nižšiu nezamestnanosť (10%) a to vďaka centráram Zvolen a Banská Bystrica, juh regiónu trpí až 30 percentnou mierou nezamestnanosti v okresoch Rimavská Sobota, Lučenec, či Rožňava.

4.1.3 Lorenzova krivka

Lorenzova krivka zobrazuje rovnomernosť rozdelenia príjmov v spoločnosti. V každom jej bode sa dozvedáme, aké percento populácie poberá akú časť z celkových príjmov spoločnosti. Na osi x je zobrazená kumulatívne populácia a na osy y kumulatívne príjmové rozdelenie. Ideálny tvar Lorenzovej krivky je priamka v uhle 45°, ktorá zobrazuje ideálne rozdelenie príjmov v spoločnosti, keď 20 percent obyvateľov má 20 percent všetkých príjmov a napríklad 80 percent má 80 percent príjmov v spoločnosti.

Z Lorenzovej krivky vieme určiť Giniho koeficient. Graficky ide o plochu medzi priamkou pod uhlom 45° a Lorenzovou krivkou zobrazujúcou reálne rozdelenie príjmov v spoločnosti. Koeficient nadobúda hodnoty od 0 po 1, pričom 0 znamená dokonalú distribúciu príjmov a 1 absolútnu nerovnosť. .. Vo formálnom vyjadrení je to:

$$G = \frac{1}{2\bar{y}} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n p_i p_j |y_i - y_j|$$

Kde p_i a p_j je podiel populácie v jednotlivých príjmových skupinách a \bar{y} je priemerný príjem.

K výhodám merania nerovností pomocou Gini koeficientu patria zachovávanie princípu anonymity, princípu škálovej nezávislosti (umožňuje porovnávať regióny rôznej veľkosti), princípu populačnej nezávislosti (nie je dôležitá veľkosť populácie) a transferový princípu. (Šipikal. M, Rehák. Š., Labudová, V., 2010, str.48)

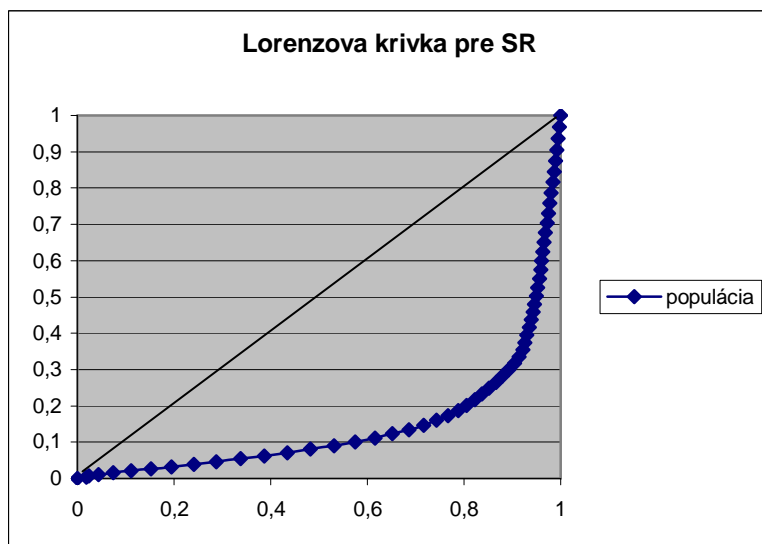
4.1.4 Lorenzova krivka príjmového rozdelenia pre SR

Rozdelenie príjmov na Slovensku je výrazne ovplyvnené regionálnymi rozdielmi, čo pozorujeme najmä na príjmoch v Bratislavskom kraji oproti ostatným. Pri pohľade na rozdelenie príjmov v Lorenzovej krivke vidíme, že odchýlenie od ideálneho rozdelenia príjmov v spoločnosti je výrazné (graf č.5). To dokazuje aj fakt, že priemerný plat na Slovensku poberá menej ako 40% všetkých pracujúcich.

Pre vytvorenie Lorenzovej krivky pre celú SR sme použili údaje o podieloch zamestnancov v pásmach priemernej hrubej nominálnej mesačnej mzdy podľa pracovného času a pohlavia v % z databázy Štatistického úradu za rok 2008. Distribúcia príjmov je v databáze vyjadrená percentuálne pre každé príjmové pásmo v intervale po 1000 Sk. Sledované príjmy začínajú na úrovni 6000 Sk (čo je o niečo nižšie ako čistá minimálna mzda v tom čase) a končí intervalom 60 tisíc a viac. Keďže ide o nominálnu mesačnú mzdu, nie sú tu zarátané mimomzdové príjmy (z majetku, dividend a podobne) ani napríklad príjmy živnostníkov. Údaje sú z výberového zisťovania o štruktúre miezd.

Okrem grafického znázornenia sme vypočítali z použitých údajov aj Giniho koeficient pre príjmové rozdelenie SR z roku 2008. Giniho koeficient má hodnotu 0.512751, čo ukazuje na významnú nerovnosť.

Graf 5

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné prepočty

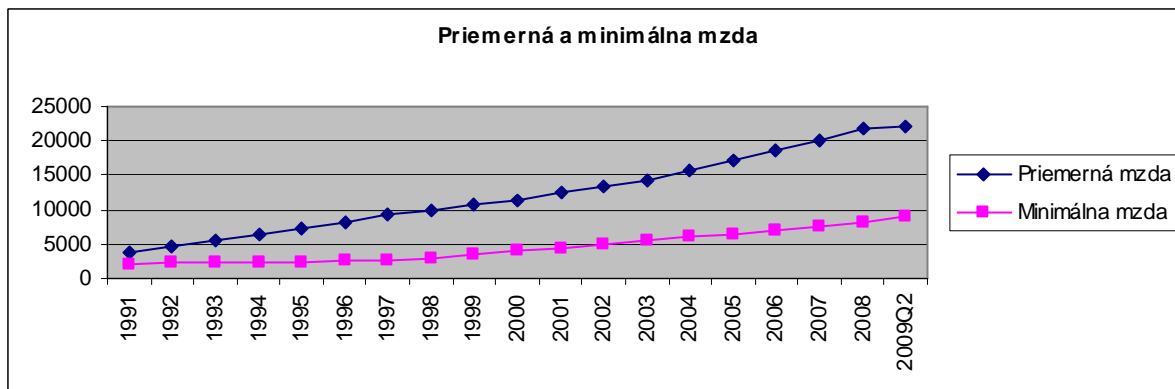
4.1.5 Minimálna mzda

Minimálna mzda je podľa zákona NRSR č. 663/2007 Z.z mesačná mzda, ktorá slúži na zabezpečenie minimálnej úrovne príjmu zamestnanca za vykonanú prácu. Minimálna mzda sa každoročne upravuje rozhodnutím vlády pričom sa prihliada najmä na vývoj spotrebiteľských cien, zamestnanosti, priemerných mesačných miezd v hospodárstve a životného minima.

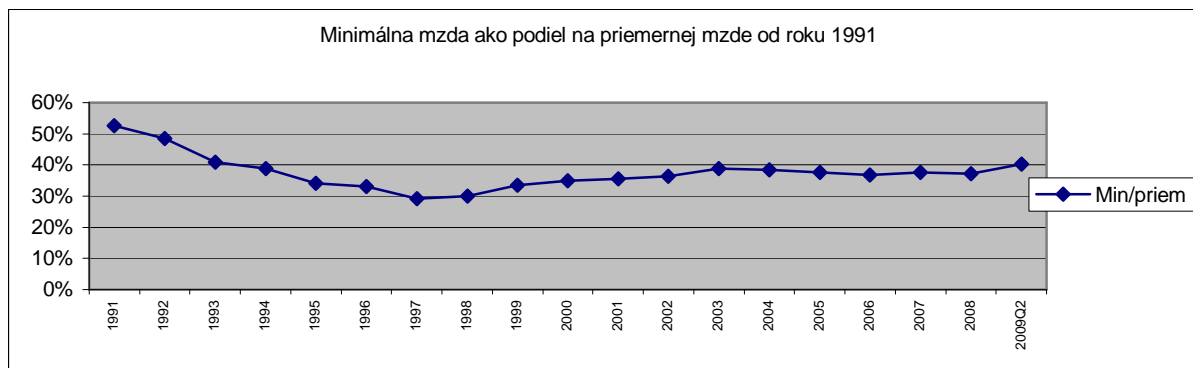
Podľa § 8 odsek 2 sa suma mesačnej minimálnej mzdy na nasledujúci kalendárny rok sa určí najmenej vo výške súčinu platnej mesačnej minimálnej mzdy a indexu medziročného rastu priemernej mesačnej nominálnej mzdy zamestnanca v hospodárstve Slovenskej republiky zverejneného Štatistickým úradom Slovenskej republiky za kalendárny rok, ktorý predchádza kalendárnemu roku, v ktorom sa predkladá návrh na úpravu sumy minimálnej mzdy. Na rok 2010 je výška minimálnej mzdy 307,7 eura a minimálna hodinová mzda je tak na úrovni 1,768 eura.

Po roku 1989 bola prvýkrát minimálna mzda stanovená v roku 1991 na úrovni viac ako 50% priemerného príjmu v národnom hospodárstve. Momentálne je tento podiel 46,6%. Podrobný vývoj minimálnej a priemernej mzdy môžeme sledovať na grafoch č. 6 a 7.

Graf 6

Graf 7

Zdroj: ŠÚSR

Na európskej úrovni je určovanie minimálnej mzdy zatiaľ plne v kompetencii jednotlivých členských štátov, Európa však pomaly volá po zjednotení mechanizmu jej určenia. O zjednocovaní, či vytváraní európskeho sociálneho modelu sa vedú polemiky už dlhšie a mnohé krajiny sa mu bránia. Stanovenie napríklad minimálnej mzdy ako pevného percenta priemernej mzdy v krajine, prípadne v regióne tiež stojí za zmienku. V súčasnosti variuje v Európe minimálna mzda v pomere k priemernej mzde od 29 do 52 percent (tabuľka č.3) Prečo by však mal napríklad pracovník v Rumunsku dostávať ako minimum len tretinu priemernej mzdy, keď na Slovensku dostane za tú istú prácu 47 percent a v Luxembursku 52 percent priemernej mzdy v krajine? Úroveň minimálnej mzdy v jednotlivých krajinách EÚ uvádzame v prílohe č.2.

Tabuľka 3 Minimálna mzda ako percento priemernej mzdy

Štát	Minimálna mzda/priemerná
Luxembursko	50,5
Francúzsko	48,1
Slovensko	46,6
Španielsko	42,1
Veľká Británia	38,2
Česká republika	38,1
Maďarsko	36,5
USA	31,2
Rumunsko	29,1

Zdroj: Eurostat

Samozrejme, takéto opatrenie by deformovalo trh práce a napríklad v spomínanom Rumunsku by rýchly nárast minimálnej mzdy mohol spôsobiť práve stratu pracovných miest, teda viac pracujúcim s nízkymi mzdami poškodiť ako polepšiť. Napriek tomu by sa Európa mala pokúšať hľadať spôsoby, ako zrovnoprávniť pracovníkov Európskej únie, keď už nie výškou miezd aspoň rovnakým proporcionálnym podielom na priemerných mzdách za rovnakú prácu. Viacero expertov si myslí, že metódou otvorenej koordinácie národných politík by sa percentuálne podiely minimálnej mzdy na priemernej mohli k sebe priblížiť. Predišlo by sa tak sociálnemu dumpingu zo strany nových členských krajín a definovali by sa minimálne sociálne štandardy aj v ďalších oblastiach, nie len pre minimálnu mzdu.

4.1.6 Minimálna mzda a regionálne disparity v SR

Ako sme už poukázali predtým, minimálna mzda môže byť tiež indikátorom pre porovnávanie regionálnych disparít. Keďže minimálna mzda je určovaná vládou a platí na

celom území Slovenska spravidla po dobu jedného roka. Môžeme porovnávať jej úroveň s priemernou mzdou v regióne.

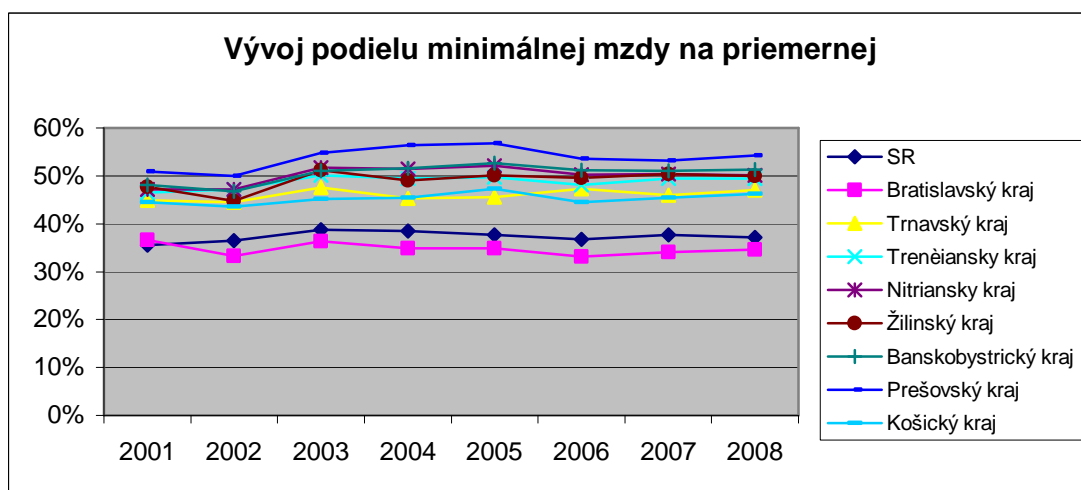
Zatiaľ čo v Bratislavskom kraji pracuje za minimálnu mzdu málokto, v Prešovskom kraji sú to viac ako dve percentá. Ak by sme sa na minimálnu mzdu pozerali regionálne, v Bratislavskom kraji je to len 30 percent z priemernej regionálnej mzdy, zatiaľ čo v Prešovskom až 54 percent. Ak by mala byť minimálna mzda určená ako percento priemernej mzdy v regióne, v Bratislave by vzrástla o 144 eur, zatiaľ čo v Prešovskom kraji by sa o 42 eur znížila. Zníženie by sa týkalo aj Banskobystrického a Nitrianskeho kraja. (tabuľka č.4)

Tabuľka 4

	Priemerná mzda, 2008	Min. mzda "regionálna" (46,6%z priemernej)	Rozdiel oproti súč. min. mzde (296 Eur)	Podiel min. na priemernej mzde
Bratislavský kraj	943,504	439,672864	143,67	32,61%
Trnavský kraj	676,1601	315,090607	19,09	45,51%
Trenčiansky kraj	630,3525	293,744265	-2,26	48,81%
Nitriansky kraj	606,3865	282,576109	-13,42	50,74%
Žilinský kraj	645,9537	301,014424	5,01	47,63%
Banskobystrický kraj	600,0133	279,606198	-16,39	51,28%
Prešovský kraj	545,708	254,299928	-41,70	56,39%
Košický kraj	671,9113	313,110666	17,11	45,79%

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné prepočty

Graf 8

Zdroj: ŠÚSR, vlastné prepočty

4.2 Zamestnanosť

Ďalšou charakteristikou, ktorá opisuje trh práce v regióne je zamestnanosť. Absolútnym vyjadrením zamestnanosti je miera zamestnanosti, ktorú vypočítame ako podiel pracujúceho obyvateľstva na celkovom počte obyvateľov. Z kvalitatívneho hľadiska skúmame pohlavie, vek a kvalifikáciu pracujúcich.

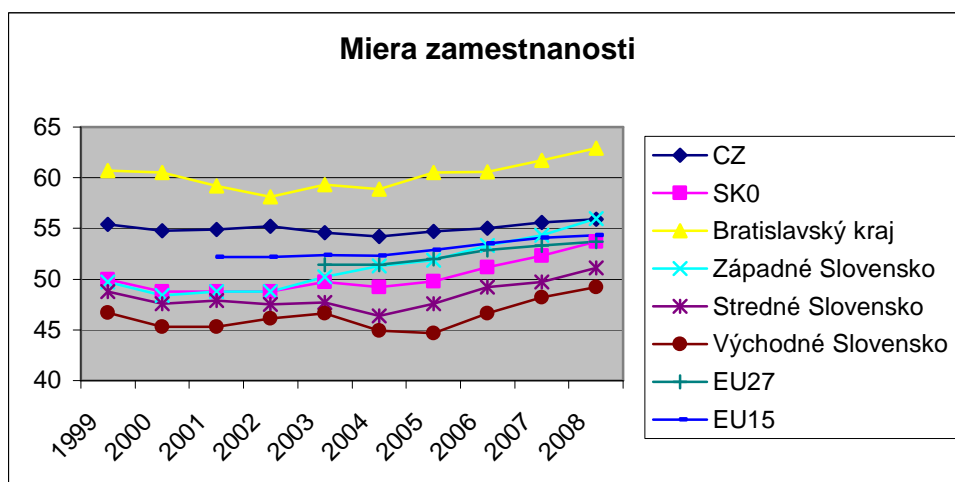
$$Z = \frac{\textit{pracujúci}}{\textit{obyvateľstvo}} \times 100$$

Podľa metodiky výberového zisťovania pracovných síl (VZPS) Štatistického úradu SR je za zamestnaného považovaný každý vo veku od 15 rokov, kto počas referenčného týždňa: vykonával aspoň jednu hodinu práce za mzdu, plat alebo prácu za účelom dosiahnutia zisku (prácu na plný alebo kratší pracovný čas, stálu prácu, dočasnú, príležitostnú alebo sezónnu) alebo, mali prácu ale nemohli pracovať z dôvodu choroby, dovolenky, materskej dovolenky, školenia, zlého počasia, v dôsledku štrajku a výluky (táto skupina nezahŕňa osoby na dlhodobom neplatenom voľne a osoby na rodičovskej dovolenke). Za pracujúcich sa považujú aj vypomáhajúci členovia domácností podnikateľov, osoby pracujúce v zahraničí a profesionálni príslušníci ozbrojených zložiek.⁶

Slovensko patrí ku krajinám s priemernou úrovňou zamestnanosti v porovnaní s európskym priemerom EÚ 27. Napriek tomu na úrovni NUTS2 existujú výrazné rozdiely. Kým Bratislavský kraj dosahuje až 62,9 %, Východné Slovensko 49,2 %. Priemer EÚ je 53,7 %. Vývoj od roku 1999 zobrazuje graf č. 9. Pre porovnanie uvádzame aj mieru nezamestnanosti v Českej republike a v EU15 a 27. Z grafu vidíme, že zamestnanosť v Bratislavskom kraji je dlhodobo nadpriemerná oproti európskemu priemeru aj Českej republike. Môžeme to hodnotiť ako prirodzený dôsledok koncentrácie pracovných príležitostí a produktívnej časti obyvateľstva. Z grafu ďalej vidíme, že kým v rokoch 1999 až 2001 a 2003 až 2006 dochádzalo ku divergencii medzi jednotlivými regiónmi Slovenska na úrovni NUTS 2, v roku 2002, vďaka nárastu zamestnanosti vo východoslovenskom regióne došlo ku konvergencii. Od roku 2006 môžeme tento stav charakterizovať ako rast miery zamestnanosti spojený so stagnáciou v medziregionálnych rozdieloch v miere zamestnanosti.

⁶ <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=1644>

Graf 9

Zdroj. Eurostat

4.2.1 Lokalizačný koeficient a Giniho lokalizačný koeficient

Lokalizačný koeficient (nazývaný aj Hooverov Balassov kvocient) je ukazovateľ na základe ktorého vieme určiť priemerné ($LQ = 1$), nadpriemerné ($LQ > 1$), alebo podpriemerné ($LQ < 1$) zastúpenie daného odvetvia v kraji oproti celonárodnému priemeru. „Porovnáva podiel zamestnanosti odvetvia i v regióne na celkovej regionálnej zamestnanosti s podielom národnej zamestnanosti v odvetví i na celkovej zamestnanosti.“ (Šipikal, M., Rehák, Š.:2010, s. 37)

Lokalizačný koeficient sa používa najmä na identifikovanie základných odvetví v regióne, ktoré tvoria exportnú bázu v regióne a sú významné aj na vyššej úrovni. „Ak je cieľom regionálnej politiky posilniť postavenie niektorého sektora, sledovanie úrovne lokalizačného koeficientu v čase ukazuje na jeho koncentráciu v regióne.“ (Šipikal, Rehák, 2010, s. 38) Keďže lokalizačný koeficient nijako hlbšie nešpecifikuje podmienky pre rozvoj jednotlivých sektorov v regióne, jeho výpovedná hodnota spočíva najmä v sledovaní v čase, keď si môžeme všimnúť zmeny v podiele zamestnancov v jednotlivých odvetviach a teda na trhu práce v regióne.

Pre sledovanie distribúcie jednotlivých odvetví v priestore ako aj na hodnotenie vývoja trhu práce v čase môžeme použiť ďalší ukazovateľ a to lokalizačný Gini koeficient. Tento postup zaviedol v roku 1991 pre sledovanie zamestnanosti v regióne Krugman. Giniho lokalizačný koeficient zobrazuje mieru rozloženia jednotlivých odvetví v priestore, platí, že čím je nižší, tým je rozloženie sektorov rovnomernejšie.

4.2.2 Lokalizačný koeficient a Giniho lokalizačný koeficient pre SR

Pri výpočte LK a GLK sme vychádzali z údajov regionálnej databázy ŠÚSR za roky 2001 a 2008. Zámerne sme vybrali tento najdlhší časový horizont, ktorý zároveň možno charakterizovať ako obdobie stabilizácie a rovnomerného hospodárskeho rastu. Tu uvádzame tabuľku len s vybranými odvetviami, ktoré sa často označujú za typické pre jednotlivé regióny.

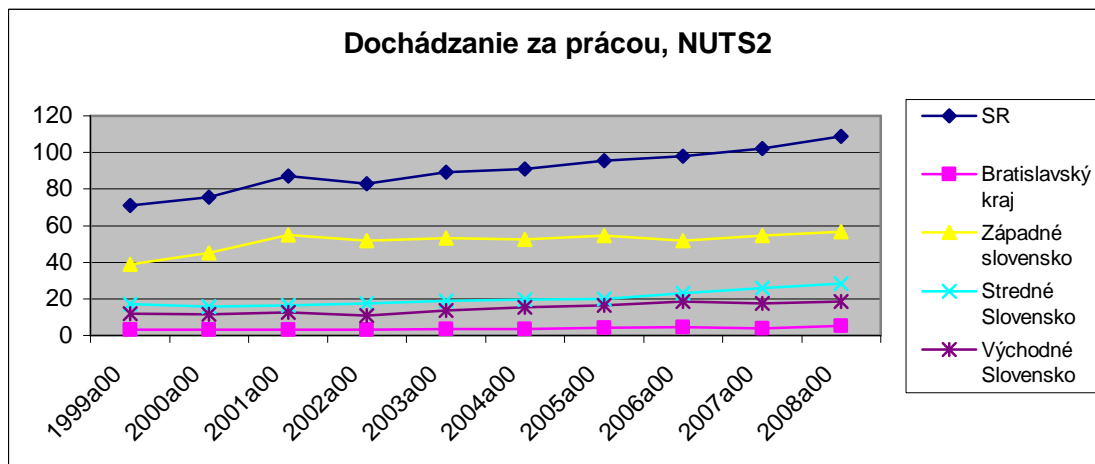
Aj pri tejto analýze sa výrazne ukazuje odlišný práve Bratislavský kraj. Najvýraznejšie rozdiely možno pozorovať napríklad v odvetví poľnohospodárstva, kde prirodzene dosahuje veľmi nízke hodnoty LK (0,24 a 0,26) a naopak napríklad v odvetví finančného sprostredkovania a trhu nehnuteľností veľmi vysoké hodnoty LK (viac ako 2). Takisto nadpriemerné množstvo ľudí pracuje v Bratislavskom kraji v oblasti verejnej správy. Všetky tieto údaje možno vysvetliť tým, že Bratislava a Bratislavský kraj (väčšina obyvateľov Bratislavského kraja sa sústreďuje práve v hlavnom meste) je administratívne, finančné a kultúrne centrum republiky a preto je táto koncentrácia pracovných pozícií prirodzená. V neposlednom rade z toho vyplýva aj enormne malé zastúpenie poľnohospodárstva. Toto konštatovanie dokazuje aj hodnota GLK, ktorá je pre odvetvie poľnohospodárstva najvyššia zo všetkých sledovaných.

Pre ostatné regióny takéto výrazné rozdiely v zamestnanosti podľa odvetví neplatia. Pri pohľade na priemysel v regiónoch ale môžeme označiť niektoré z nich za „typicky priemyselné“. Je takým napríklad Trenčiansky, Žilinský a Trnavský kraj, pričom všetky tri si túto pozíciu za obdobie rokov 2001 až 2008 upevnili, z toho Trnavský najvýraznejšie (LK z 1,09 na 1,26). Vo všetkých troch krajoch možno tento nárast pripísať príchodu automobilového priemyslu a významným investíciám do tohto sektora najmä na západnom Slovensku. Pokles LK v Bratislavskom kraji za priemysel, stavebníctvo aj ďalšie odvetvia je vzhľadom na rast zamestnanosti v tomto kraji prekvapujúci. Môže ísť o presahovanie činností podnikov do susedných krajov (Trnavský, Nitriansky) a to z dôvodu znižovania nákladov na pracovnú silu, možnosť získania nových trhov, znižovanie prevádzkových nákladov čo môžeme súhrnne nazvať prevládajúcimi negatívnymi efektmi z aglomerácie v BA kraji.

Druhý dôvod môže byť oveľa prozaickejší a spočíva v metodike zberu údajov o zamestnanosti. Pokiaľ pracujúci, ktorí pravidelne dochádzajú do iného regiónu (spravidla v smere z východu na západ) uvádzajú vo výberovom zisťovaní pracovných síl (VZPS) miesto svojho bydliska a nie miesto pracoviska, pokiaľ sa tieto nezhodujú, zamestnanosť

„umelo rastie“ v regiónoch, ale reálne je vykonávaná v centre (predpokladajme, že je ním Bratislavský kraj) Túto hypotézu potvrdzuje aj fakt, že za prácou denne migruje najviac ľudí zo západného Slovenska (SK02) a najmenej z Bratislavského kraja (SK01) (graf č.10)

Graf 10

Zdroj: Eurostat

Tabuľka 5 Lokalizačné koeficienty pre jednotlivé kraje a vybrané odvetvia

	Poľnohospodárstvo		Priemysel		Stavebníctvo		Doprava, pošty, telekomunikácie		Veľkoobchod maloobchod		Hotely, reštaurácie	
	2001	2008	2001	2008	2001	2008	2001	2008	2001	2008	2001	2008
Bratislavský kraj	0,24	0,26	0,63	0,48	1,19	0,97	1,28	1,34	1,40	1,33	1,90	1,73
Trnavský kraj	1,58	1,72	1,09	1,26	1,01	0,89	0,78	0,83	0,90	0,84	0,69	0,82
Trenčiansky kraj	0,83	0,89	1,50	1,56	1,06	0,84	0,62	0,60	0,89	0,93	0,59	0,74
Nitriansky kraj	1,63	1,89	0,98	1,18	0,76	0,73	0,92	0,82	1,02	0,96	0,42	0,53
Žilinský kraj	0,93	0,89	1,09	1,11	1,06	1,27	0,96	0,89	1,16	1,02	0,66	0,80
Banskobystrický kraj	1,25	1,24	1,05	0,95	0,74	0,85	0,97	1,08	0,91	0,95	0,72	0,92
Prešovský kraj	1,21	1,07	0,95	0,95	0,89	1,07	0,82	0,77	0,80	0,92	1,51	1,22
Košický kraj	0,81	0,72	0,91	0,92	0,91	0,94	1,47	0,98	0,79	0,84	1,09	0,82
Gini lokalizačný koeficient	0.22	0.25	0.11	0.15	0.086	0.088	0.14	0.12	0.10	0.07	0.27	0.18

Zdroj: ŠÚSR, vlastné prepočty

4.3 Nezamestnanosť

Nevyužitie pracovné sily v každej ekonomike znamenajú jej produkciu pod potenciálnym produktom a vzdávajú ju od plného využitia výrobných kapacít. Nemôžeme však ani povedať, že ak na trhu práce pôsobia všetky dostupné pracovné sily, ekonomika funguje správne a je v poriadku. Trh práce sa totiž riadi vlastnými princípmi, a je preto potrebné hľadať optimálnu mieru zapojenia všetkých dostupných zdrojov do ekonomického procesu, aby bola nastolená citlivá a čiastočná rovnováha. Treba si tiež uvedomiť, že na trh práce vystupujú na strane ponuky samotní ľudia, ktorí majú rôzne

motivácie pracovať, ale aj nepracovať a svoje rozhodnutie zamestnať sa neustále konfrontujú s výškou ponúkanej mzdy, alternatívnymi možnosťami a svojimi potrebami.

Mieru nezamestnanosti vypočítame ako podiel nezamestnaných na celkovom počte aktívneho obyvateľstva. Treba dodať, že štatistiky považujú nezamestnaných za súčasť aktívneho obyvateľstva.

$$U = \frac{\textit{nezam}}{A} \times 100$$

Meniace sa ekonomické prostredie sa v súčasnosti vyznačuje najmä technologickým pokrokom, ktorému sa prispôsobujú viac firmy a výrobcovia ako samotní pracovníci. To vedie k vzniku nezamestnanosti v dôsledku nevyhovujúcej kvalifikácie pracovníkov, tzv. štruktúrnej nezamestnanosti. Napriek snahe spružniť trh práce moderné ekonomiky stále narážajú na rigiditu pracovného trhu, nepružnosť miezd a na druhej strane stále väčší tlak na zvyšovanie nárokov na sociálne istoty a rozširovanie sociálnej siete.

Toto všetko spôsobuje neustále strety trhu, štátu a občanov, pričom každý z týchto účastníkov sa snaží pracovať, čo najefektívnejšie s obmedzenými zdrojmi a pritom v spoločnej synchronizácii. Nezamestnanosť sa v týchto súvislostiach ukazuje ako veľmi komplexný problém, ktorý nie je jednoduché riešiť o čom svedčí aj množstvo súčasných teoretických smerov a názorov na riešenie tejto problematiky.

4.3.1 Okunov zákon

Kvantifikáciu vzťahu medzi produktom a nezamestnanosťou definoval Arthur Okun. Podľa jej pôvodnej verzie sa každé zvýšenie nezamestnanosti o 1% rovnalo zníženiu reálneho HDP o 3%. Pomocou Okunovho zákona sa tak dá kvantifikovať strata aj na každého občana danej krajiny.

V súčasnosti je tento pomer o niečo nižší, zvýšenie nezamestnanosti o jeden percentuálny bod, znamená zníženie HDP o dve percentá. Je to najmä kvôli zmene zloženia pracovnej sily, teda zvýšeniu jej počtu (ženy, mladí ľudia) ako aj kvôli zmene statkov (viac poskytovaných služieb ako vyrábaných statkov). Platí však aj opačný vzťah medzi HDP a nezamestnanosťou: 2,7 percentný rast HDP udržuje mieru nezamestnanosti na rovnakej úrovni.

4.3.2 Typy nezamestnanosti

V dôsledku neustálych ekonomických pohybov dochádza aj k pohybom v pracovnej sile. Tak rozlišujeme aj rôzne druhy nezamestnanosti. Ide najmä o štruktúrnu, frikčnú, cyklickú, sezónnu, ale aj fiktívnu, čo znamená, že nezamestnaní sú síce registrovaní na úrade práce, hľadanie práce však len deklarujú, v skutočnosti ju nehľadajú. Dôvodom fiktívnej nezamestnanosti sú podľa niektorých autorov aj dávky, ktoré zvyšujú evidovanú mieru nezamestnanosti v Európe.

Charakteristiky indikujúce trh práce v regióne (Harrington, W. J., Ferguson, D., 2001):

- Proces prijímania a prepúšťania
- Dostupnosť práce
- Dostupnosť pracovnej sily
- Organizácia práce

V súčasnej literatúre sa okrem vyššie spomenutých charakteristík uvádza aj viacero indikátorov, podľa ktorých sa investori rozhodujú. V súčasnosti hľadajú investori lokality, ktoré budú spĺňať kritériá základnej ekonomickej výhodnosti (mzdy, dane, ..) ale aj podľa „ľahko zopakovateľných“ čiže unikátnych lokalizačných charakteristík. (Harrington, W. J., Ferguson, D., 2001)

Jednoduché ekonomické ukazovatele však často vylučujú z rozhodovania práve rozvinuté regióny. Na druhej strane, neustály dumping miezd a cien smerom nadol nemôže ísť do nekonečna, preto unikátne charakteristiky ako vzdelaná a inovatívna pracovná sila, infraštruktúra, IKT, kvalita životného prostredia, kvalita služieb a výrobkov sú tie, ktoré odlišujú navzájom od seba jednotlivé regióny a motivujú investorov.

Miera tvorby zamestnanosti (nových miest) je závislá od:

- Verejné systémy vzdelávania
- Pracovné zabezpečenie
- Mobilita pracovnej sily
- Podnikavosť

4.3.3 Nezamestnanosť v regiónoch

Metodicky sa u nás sleduje nezamestnanosť dvoma spôsobmi, čo prináša rozdielne čísla nezamestnanosti a aj ich interpretácia je rôzna. Prvou je sledovanie evidenčného počtu uchádzačov o zamestnanie, teda ide o počet ľudí, ktorí sú v evidencii úradov práce, sociálnych vecí a rodiny. Druhou možnosťou je sledovanie počtu uchádzačov

o zamestnanie výberovým zisťovaním pracovných síl (VZPS). Nezamestnaní podľa VZPS sú osoby vo veku od 15 rokov, ktoré v sledovanom týždni nemajú prácu, ktoré si ju však aktívne hľadajú a ktoré sú schopné nastúpiť do práce najneskôr do dvoch týždňov. Tieto osoby nemusia byť evidované na úradoch práce.

V slovenských podmienkach boli tieto čísla paradoxne odlišné, keď dlhodobo vyššiu nezamestnanosť evidoval štatistický úrad ako úrady práce. Logická interpretácia by bola taká, že aj tí, ktorí povedzme pracovali buď tvrdili, že nepracujú aj v anonymnom opytovaní sa pracovníkov štatistického úradu alebo to boli takí nezamestnaní, ktorí neboli evidovaní na úradoch práce a teda nepoberali žiadne sociálne dávky. Z dôvodu odlišných metodík tak panovala na Slovensku situácia, kedy miera nezamestnanosti podľa úradov práce bola približne 7% a podľa výberového zisťovania až okolo 10%. Pritom číslo spomínané ako druhé v poradí bolo jedno z najvyšších v Európskej únii a vznikala tak paradoxná situácia, keď Slovensko zaznamenalo v roku 2007 najvyšší hospodársky rast na úrovni medziročného nárastu HDP o 10% a zároveň malo aj najvyššiu nezamestnanosť, podľa Európskeho štatistického úradu EUROSTATU, 10,5%.

Túto situáciu čiastočne korigovala kríza, kedy došlo k nárastu evidovanej nezamestnanosti, teda zvýšil sa počet poberateľov dávok v nezamestnanosti. V súčasnosti je miera nezamestnanosti vykazovaná ŠÚSR 12,1% za rok 2009 a podľa ÚPSVaR 11,4% za rovnaké obdobie.

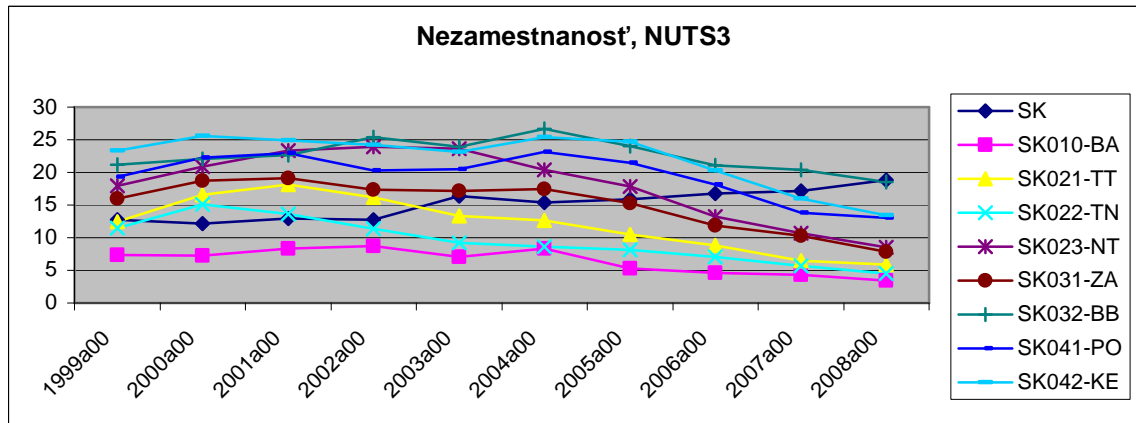
4.3.4 Miera nezamestnanosti na úrovni NUTS 3

Miera nezamestnanosti ako ukazovateľ schopnosti regiónu vytvoriť pracovné miesta je dôležitým ukazovateľom úrovne regiónu. Slovensko je v oblasti regionálneho rozmiestnenia úrovne zaujímavosti veľmi pestrou krajinou. Aj na grafe č. 11 vidno, že rozpätie miery nezamestnanosti je veľmi široké. Od niečo vyše 2% v Bratislavskom kraji až po takmer 20% na východnom Slovensku a v Juhoslovenskej kotline. Preto môžeme ukazovateľ miery nezamestnanosti označiť aj za najvýraznejší prvok v posudzovaní regionálnych disparít.

Na úrovni NUTS 3 pozorujeme od roku 2001 pokles miery nezamestnanosti vo všetkých krajoch. Poklesu nezamestnanosti pomohli v posledných rokoch najmä investície zahraničných spoločností, výstavba nových závodov či reštrukturalizácia upadajúcich. Napriek tomu sa veľmi málo znížil podiel dlhodobo nezamestnaných, ktorí napríklad v evidencii úradov práce momentálne tvoria viac ako polovicu zo všetkých nezamestnaných. Napriek tomu, že kríza štatisticky znížila počet dlhodobo

nezamestnaných, tento problém na Slovensku stále trvá. V ďalšej časti budeme analyzovať nezamestnaných podľa vzdelania, čo tiež čiastočne poodhalí príčiny tohto nepriaznivého stavu.

Graf 11

Zdroj: Eurostat

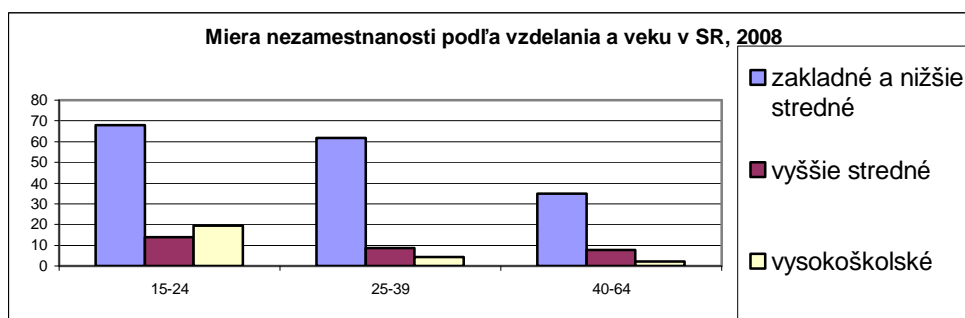
4.3.5 Nezamestnanosť podľa vzdelania

V priebehu posledných rokov sa na Slovensku podstatne znížila nezamestnanosť mladých ľudí z takmer 40% v roku 2001 na 20,3% v roku 2007, avšak aj naďalej existuje veľa prekážok pre mladých ľudí pri hľadaní zamestnania. Miera nezamestnanosti mladých ľudí je stále vyše 20% a Slovensko sa tak zaradzuje na jedno z posledných miest v rámci krajín EÚ. Takmer 60% nezamestnaných ľudí vo veku 15 - 24 rokov si hľadá prácu viac ako jeden rok, v porovnaní s 21 % priemerom OECD (Páleník, Martišková, 2009)

Pri zvyšovaní zamestnanosti mladých ľudí stále narážame na Slovensku na niekoľko prekážok na trhu práce. V prvom rade je problémom nedostatočné prepojenie vzdelávacieho systému s praxou s čím súvisí aj problematické umiestňovanie sa absolventov škôl na trhu práce, či už ide o stredné alebo vysoké školy.

Predpokladom úspešného uplatnenia sa je vzdelanie. Pri pohľade na podiel vysokoškolsky vzdelaných na celkovej počte pracujúcich, vidíme, že tento rastie. Nezamestnanosť ľudí s univerzitným vzdelaním je na Slovensku pod priemerom Európskej únie. V roku 2008 to bolo 4,1 % v celej EÚ, na Slovensku bol ich podiel 3,4% (graf č.12).

Graf 12

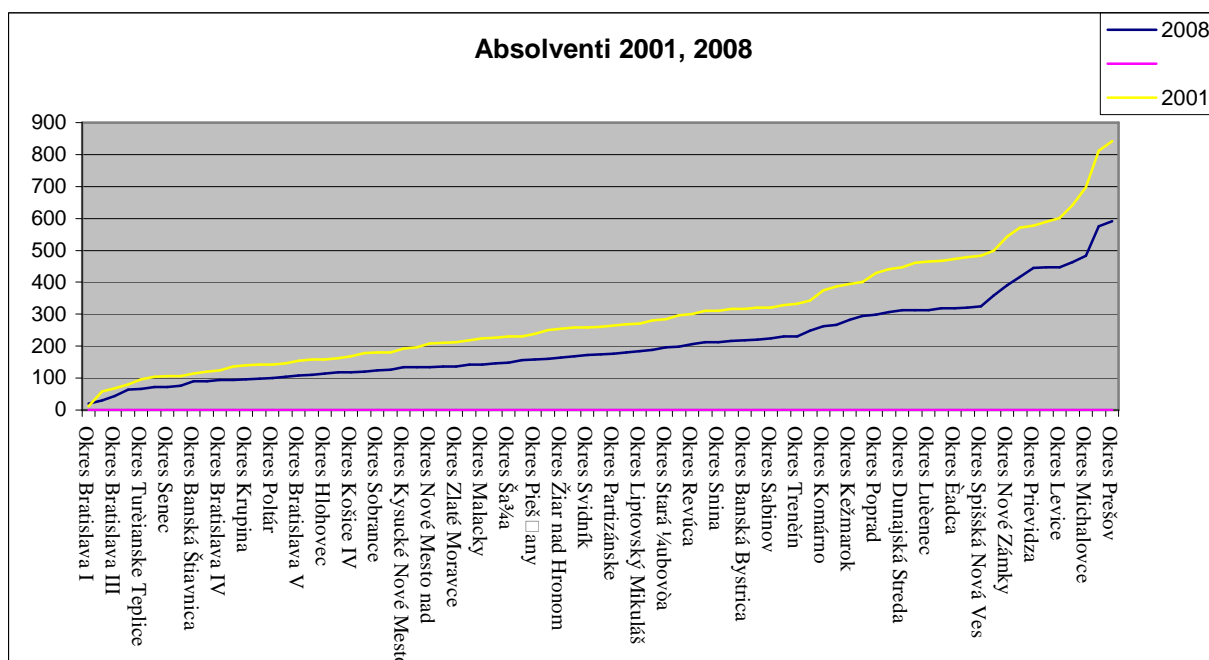

Zdroj: IZ, Eurostat

4.3.6 Absolventi

Vysoká nezamestnanosť mladých ľudí je pre ekonomiku dlhodobo neudržateľná. Z ekonomického hľadiska je riešenie tejto problematiky obyčajným plytvaním ľudských zdrojov. Pri pohľade na štatistiky nezamestnanosti absolventov v jednotlivých okresoch Slovenska, sme zoradili regióny vzostupne, teda od tých, kde je minimum nezamestnaných absolventov až po tie, kde je takýchto nezamestnaných absolventov najviac. Porovnávali sme pritom roky 2000 a 2008. Z grafu č. 13 vidíme, že napriek poklesu počtu absolventov sa rozdiely medzi jednotlivými regiónmi nezmiernili, ale zostali na rovnakej úrovni. Podľa ukazovateľa Gini koeficientu sa dokonca mierne zvýšili. Kým v roku 2001 bola hodnota tohto koeficienta 0,316, v roku 2008 to bolo 0,323.

Graf 13

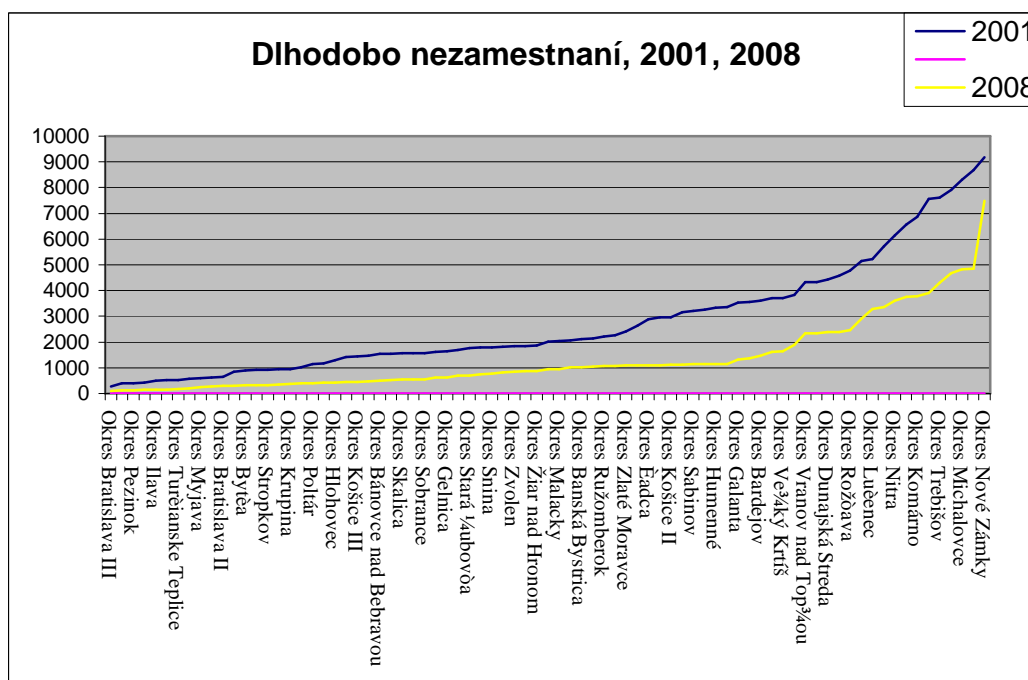
Zdroj: ŠÚSR, vlastné spracovanie

4.3.7 Dlhodobá nezamestnanosť

Slovenský trh práce dlhodobo trpí štrukturálnou nezamestnanosťou, ktorá sa prejavuje najmä v podiele dlhodobo nezamestnaných na celkovej počte ľudí bez práce. Podiel dlhodobo nezamestnaných pritom v čase hospodárskeho rastu narastal a naplno sa prejavovala nezamestnateľnosť týchto ľudí. Dodnes ide o okresy napríklad južného Slovenska, kde napriek takmer 30 % nezamestnanosti je málo disponibilných pracovných síl. Z hľadiska vývoja v čase síce môžeme konštatovať, že absolútny počet dlhodobo nezamestnaných klesal, ich podiel na nezamestnaných však rástol (graf č. 14). Najmenej dlhodobo nezamestnaných majú pritom okresy na západnom Slovensku a v Bratislavskom kraji a najviac ich je na juhu stredného a na východnom Slovensku.

Z pohľadu identifikovania vývoja disparít sa podľa ukazovateľa Gini koeficientu tieto nezmenšujú, ale naopak zväčšujú, keď v roku 2001 bola jeho hodnota 0,415 a v roku 2008 až 0,501.

Graf 14

Zdroj: ŠÚSR, vlastné spracovanie

4.4 Vývoj disparít na trhu práce v rokoch 2001-2008

V predchádzajúcej časti sme z viacerých pohľadov a viacerými metodikami sledovali ukazovatele regionálnych disparít. Vzhľadom na to, že jedným z cieľov tejto práce je pomenovať vývoj disparít na trhu práce v čase, zvolili sme najpoužívanejšie štatistické indikátory, ktoré nám toto umožňujú. Pre niektoré ukazovatele budeme sledovať vývoj cez variačný koeficient a pre niektoré cez Giniho index. V zásade by sme metodologicky mali skúmať vývoj oboch indexov pre všetky ukazovatele, cieľom tejto práce je však pomenovať hlavné trendy disparít, na čo nám postačuje vždy jeden z ukazovateľov.

Cez variačný koeficient (VK) budeme skúmať najmä relatívnu mieru disperzie odvodenú od štandardnej odchýlky (podiel štandardnej odchýlky a priemeru). Keďže VK nie je závislý na nameraných hodnotách vstupných ukazovateľov, je vhodným nástrojom práve na komparatívne analýzy. Vzťah pre výpočet VK:

$$VK = \frac{1}{y} \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - y)^2}$$

Giniho koeficient koncentrácie použijeme ako nástroj meranie nerovností daného ukazovateľa. Ako sme už spomenuli v časti 4.1.3 jeho hodnoty sa pohybujú od 0 (absolútna rovnosť) po 1 (absolútna nerovnosť).

4.4.1 Výsledky a interpretácia

Variačný koeficient vyjadruje mieru rozptýlenia sledovaných hodnôt a vyjadruje sa v percentách. Ako vidíme z tabuľky č.6 a grafu č. 15 variačný koeficient pre hodnoty priemernej mzdy, zamestnanosti a nezamestnanosti v regiónoch na úrovni NUTS 3 sa pre všetky tri ukazovatele od roku 2001 zvýšil, čo môžeme interpretovať ako nárast nerovností medzi regiónmi.

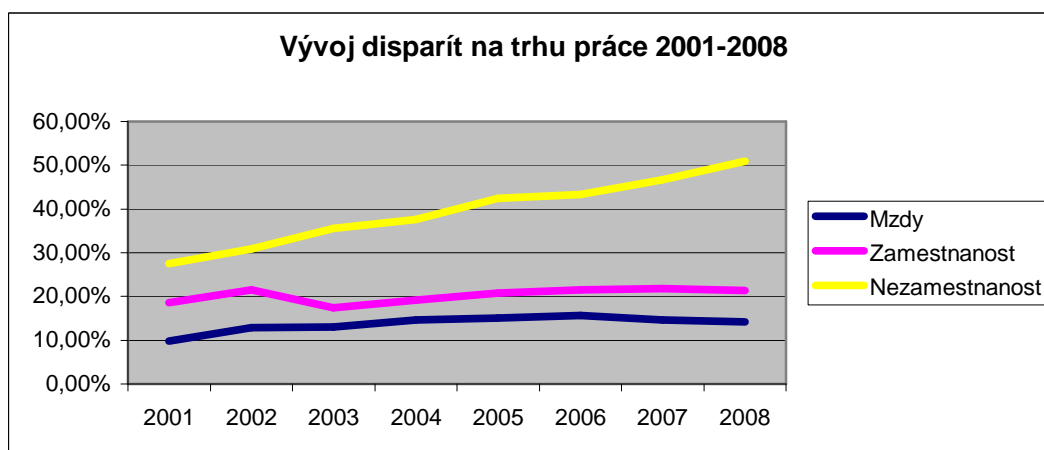
Z grafu tiež vidíme, že rast disparít sa spomalil v rokoch 2006 až 2008 a dokonca začal mierne klesať. To sa dá pripísať hospodárskemu rastu, ktorý sa začal prenášať z centra, v tomto prípade z Bratislavského kraja do okolitých regiónov. Týka sa to však pravdepodobne najmä západného Slovenska, a to najmä prostredníctvom migrácie obyvateľstva za prácou ale aj čiastočným nárastom zamestnanosti, teda tvorbou pracovných miest v jednotlivých regiónoch.

Napriek priaznivému vývoju miezd a zamestnanosti sa však za toto obdobie výrazne zvýšili rozdiely v nezamestnanosti a to až na 50%. Z toho sa dá dedukovať nárast disparít medzi jednotlivými regiónmi v pracovných príležitostiach a odchodom práceschopnej sily do iných regiónov. Svedčia o tom aj dáta o migrácii za prácou, podľa ktorých migrovalo najviac obyvateľstvo západného Slovenska, potom Stredného a Východného Slovenska. Najmenej migruje za prácou obyvateľstvo Bratislavského kraja.⁷

Tabuľka 6 Variačný koeficient pre NUTS3

VK	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mzdy	9,78%	12,88%	13,04%	14,67%	15,13%	15,73%	14,69%	14,25%
Zamestnanost	18,60%	21,50%	17,41%	19,19%	20,76%	21,55%	21,77%	21,34%
Nezamestnanost	27,55%	30,83%	35,59%	37,62%	42,39%	43,32%	46,72%	50,96%

Graf 15

Zdroj: ŠÚSR, vlastné prepočty

Z údajov pre Gini koeficient v tabuľke č.7 sme už vyššie konštatovali väčšinou nárast disparít. V prípade Gini lokalizačného koeficienta sa tak nedialo vždy a rozloženie zamestnanosti pre jednotlivé sektory sa vyvíjalo aj priaznivo, v prípade rozloženia miezd pre jednotlivé regióny je nárast Gini koeficientu jeden z najvýraznejších. To znamená, že napriek všeobecnému rastu miezd tieto rástli v niektorých regiónoch rýchlejšie oproti ostatným. Takisto, napriek poklesu dlhodobo nezamestnaných, v niektorých okresoch k nemu dochádzalo pomalšie ako v iných.

⁷ Dáta o migrácii za prácou sú z Eurostatu a na regionálnej úrovni sú dostupné len za NUTS2.

Tabuľka 7 Gini koeficient pre NUTS3

Gini koeficient	Zamestnanosť – lokalizačný koeficient						Mzdy	Nezamestnanosť	
	Poľnohospodárstvo	Priemysel	Stavebníctvo	Doprava, pošta, telekomunikácie	Veľkoobchod maloobchod	Hotely, reštaurácie	Mzdy	Absolventi	Dlhodobonezamestnaní
2001	0,220	0,110	0,086	0,140	0,100	0,270	0,047	0,316	0,415
2008	0,250	0,150	0,088	0,120	0,070	0,180	0,079	0,323	0,501

Zdroj: Vlastné spracovanie

V tejto časti sme sa snažili viacerými metodikami poukázať na rozloženie disparít na trhu práce medzi jednotlivými krajinami. Poukázanie na závislosti medzi HDP a mierou nezamestnanosti odhalilo viacero metodologických problémov určovania miery zaostávania/rozvinutosti jednotlivých regiónov, keď samotná úroveň HDP na obyvateľa ešte neznamená rozvinutosť/zaostalosť regiónu a dôležité sú aj ďalšie charakteristiky ako miera nezamestnanosti, úroveň miezd a cenová hladina.

Mzdová krivka zas odhalila závislosť medzi mierou nezamestnanosti a mzdovou úrovňou. Teoretickým predpokladom by mala byť zväčšujúca sa konkurencia na strane dopytu po pracovnej sile (zamestnávateľa) pri nižšej nezamestnanosti, čo spôsobuje rast ponúkaných miezd a naopak, využívanie situácie, kedy ponuka pracovnej sily prevyšuje dopyt a teda pokles miezd. Mzdová krivka zároveň vyvracia napĺňanie neoklasických predpokladov o presune dopytu a ponuky smerom k rovnováhe. Dôvodom sú externality z aglomerácie a teda istý stupeň nevôle obyvateľstva migrovať za prácou do husto zaľudnených centier alebo vyjednávanie odborov o mzdách, ktoré nemusia byť efektívnymi mzdami v danom regióne.

V ďalšej časti sme sa venovali práve minimálnej mzde, ktorá je v slovenských podmienkach určená celoplošne a preto je pri danej mzdovej úrovni v jednotlivých regiónoch buď skutočnou minimálnou mzdou alebo málo podpriemernou mzdou a teda štandardom. Takisto sme prostredníctvom nej poukázali na príjmové nerovnosti v jednotlivých regiónoch, keď v Bratislavskom kraji bola minimálna mzda 32% z priemernej mzdy a v Prešovskom kraji až 56% za rok 2009.

Pre oblasť zamestnanosti sme sa snažili lokalizačným koeficientom a Giniho lokalizačným koeficientom poukázať na vývoj v jednotlivých sektoroch v krajinách. Napriek tomu, že aj tu má výnimočné postavenie Bratislavský kraj, kde pracuje najviac ľudí vo finančných službách a verejných inštitúciách ($LK > 2,4$) sa miera nerovnosti v čase zmenila

najmenej zo sledovaných ukazovateľov. Niektoré odvetvia sa za sledované obdobie rozmiestnili rovnomernejšie (napr. stavebníctvo).

Asi najvýraznejšie disparity vykazujú jednotlivé regióny v miere nezamestnanosti, čo výrazne ovplyvňuje vývoj celého regiónu. Keďže v tomto prípade sú dostupné údaje aj za štatistické jednotky LAU1 (okresy), použili sme ich na sledovanie údajov o špecifických skupinách nezamestnaných ako sú absolventi a dlhodobo nezamestnaní.

Z vyššie spomenutých záverov vyplýva, že vo väčšine ukazovateľov týkajúcich sa trhu práce napriek ich všeobecnému pozitívnemu vývoju za roky 2001 až 2008, dochádza k zväčšovaniu rozdielov medzi jednotlivými regiónmi. Z teoretického pohľadu sa napĺňajú predpoklady polarizačnej teórie, kedy základnou príčinou cirkulatívno-kumulatívneho procesu je pohyb pracovnej sily zo zaostávajúcich regiónov do vyspelých. Migračné toky za prácou (graf č. 10) tento predpoklad potvrdzujú.

V tejto situácii zostáva preto otázkou riešenie tohto javu. Konštatovanie, že medziregionálne rozdiely sa prehlbujú a to napriek priaznivému hospodárskemu rastu do roku 2008, je alarmujúce. Nespokojnosť obyvateľstva s týmto stavom, a hlavne s rozdielmi medzi „východom“ a „západom“ sa prejavuje už napríklad na volebných preferenciách a vzájomnom nepochopení životných situácií. Práve toto musí byť objektom hospodárskej politiky, ktorej súčasťou je aj regionálna politika. Takisto je táto problematika zodpovednosťou regionálnych samospráv, ktoré majú však málo motivácií prioritne podporovať rozvoj svojho územia.

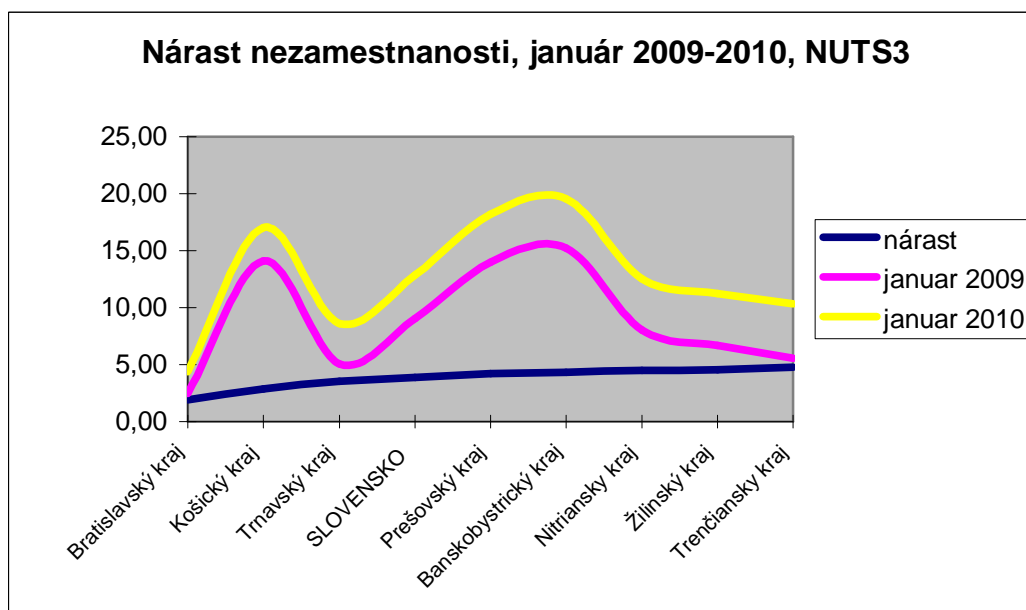
5. Diskusia

5.1 Vplyv krízy na disparity

Výsledky z predchádzajúcej časti mapujú obdobie rokov 2001 až 2008, teda väčšinou obdobie konjunktúry slovenského hospodárstva. Kríza, ktorá začala v roku 2008, ale do štatistík sa dostala až v roku 2009, teda v analýze zachytená nie je. Z dostupných údajov za toto obdobie sa môžeme pozrieť na mieru nezamestnanosti podľa Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR), ktoré sleduje evidovanú nezamestnanosť mesačne. Z porovnania údajov za mesiac január v roku 2009 a 2010 vidíme, v ktorom kraji rástla nezamestnanosť najviac a kde najmenej. Navyše bol zasiahnutý Žilinský a Trenčiansky kraj s tradične výrazným zastúpením stredne veľkých priemyselných podnikov, a to o viac ako 5%. Najmenej boli zasiahnuté Bratislavský, Košický a Trnavský kraj, kde sídlia veľkí zamestnávatelia ako Volkswagen, US Steel, či Peugeot, ktorí svoje investície aj napriek kríze zo Slovenska nepresúvali. Priemerný nárast nezamestnanosti bol pritom o 3,5%.

Dá sa preto predpokladať, že kríza bude mať negatívny dopad na medziregionálne rozdiely, keď vidíme, že najvyspelejšie regióny sú zároveň najmenej zasiahnuté a naopak. V prílohe č. 3 uvádzame aj podrobný pohľad na nárast nezamestnanosti za jednotlivé okresy.

Graf 16

Zdroj : ÚPSVaR, vlastné spracovanie

Veľmi diskutovanou je na Slovensku aj otázka nezamestnanosti a najmä štruktúry nezamestnaných. Už v predchádzajúcej časti sme spomenuli problém dlhodobo nezamestnaných, ktorých počet sa v absolútnych číslach takmer vôbec nezmenšuje. Ide tu o skupinu nezamestnaných, ktorú nazývame aj odradení, pretože si spravidla už prácu nehľadajú a pracovné návyky už navyše stratili. A tu pôsobí demotivačne viacero faktorov. Ide o nastavenie sociálneho systému, keď je výpočet dávky v hmotnej núdzi a ďalšie príspevky naviazané na príjem domácnosti a nie jednotlivca. To spôsobuje, že jednému členovi domácnosti, často z viacpočetnej rodiny, sa „neoplatí pracovať“, keďže jeho príjem by sa mu ešte znížil.

Druhým negatívnym faktorom pre motivovanie nezamestnaných je nastavenie nástrojov aktívnej politiky trhu práce. Najviac sa dlhodobo nezamestnaní totiž zúčastňujú aktivačných prác, ktoré by mali udržiavať ich pracovné návyky. Avšak činnosti, ktoré v rámci týchto aktivačných prác vykonávajú nie sú prípravou na reálny trh práce ale často ide len o vykonávanie nízkokvalifikovaných služieb pre obce, ktorých sa musia zúčastniť, aby dostali sociálne dávky. Takto nastavený systém ich tak nepripravuje na trh práce ale iba udržiava nepriaznivý stav počtu ľudí dlhodobo bez práce.

5.2 Dostupnosť údajov

Pre vyslovenie niektorých záverov ohľadom regionálnych disparít sme narazili na nedostupnosť, resp. neexistenciu dát. Napríklad pre objektívne porovnanie životnej úrovne obyvateľov regiónov by sme okrem ich príjmov potrebovali poznať aj cenovú úroveň a mieru inflácie. Tieto údaje sa však sledujú len za celé Slovensko. Pritom je všeobecne známe, že náklady na bývanie a život sú v jednotlivých regiónoch rôzne.

Ďalším faktorom, ktorý môže ovplyvňovať pohľad na disparity je obyvateľstvo migrujúce za prácou. Čiastočne sme sa to poukázali v časti 4, kde sme sledovali závislosť HDP a nezamestnanosti, ktorá pre niektoré regióny neplatila, pričom išlo o regióny, ktoré bezprostredne susedili s hlavnými mestami, v ktorých boli koncentrované ekonomické aktivity, napr. v Rakúsku región Viedeň a región Burgenland. V slovenských podmienkach by to bol napríklad región NUTS2 Východné Slovensko, ktoré má nižšiu nezamestnanosť ako región Stredné Slovensko napriek tomu, že v HDP na obyvateľa k priemeru EÚ vykazuje o 10 percentuálnych bodov menej ako spomínané Stredné Slovensko. Sledovanie zamestnanosti podľa miesta práce a miesta bydliska by určite ozrejnilo túto problematiku, v práci sa jej však dostatočne nevenujeme, pretože dostupnosť dát je v tomto prípade obmedzená.

Migračné toky obyvateľstva za prácou sú ďalším faktorom, ktorý ovplyvňuje medziregionálne disparity. Z databázy Eurostat sa nám podarilo získať tieto údaje len za úroveň NUTS2. Snažili sme sa tieto migračné toky sledovať v intenciách Schengenského priestoru, tieto výsledky v podobe grafov uvádzame v prílohe č.4. Pre medziregionálne toky by však bolo určite zaujímavé sledovať aj úroveň NUTS3.

5.3 Ďalšie skúmanie problematiky

Sledovanie disparít na trhu práce má viacero aspektov ako len tie obsiahnuté v analytickej časti tejto práce. My sme sa viac zameriavali na ponukovú stránku trhu práce, preto skúmanie dopytu, jeho štruktúry, požiadavky a jeho prepojenie na kvalifikačnú štruktúru obyvateľstva alebo na životnú úroveň by bolo tiež prínosné. Nemalú pozornosť treba v tomto prípade venovať aj podpore štátu pri investíciách a treba tu rozdeľovať medzi podporou domácich a zahraničných podnikateľov. V súvislosti s krízou by bolo zaujímavé sledovať aj veľkostné zloženie a zameranie zamestnávateľov, ktorí sa dostali do problémov a v ktorých oblastiach budeme už čoskoro čeliť štrukturálnej nezamestnanosti a potrebe preškolovania zamestnancov.

Vplyv rozhodnutí politikov na trh práce, či už v oblasti investovania do vzdelávania, do preškolovania a programov aktívnej politiky trhu práce ale aj do podpory podnikania a vytvárania nových pracovných miest by si tiež zaslúžilo pozornosť. Ďalej je to vplyv rozhodnutí súčasných regionálnych samospráv na rozvoj územia ako aj otázka ich kompetencií pre rozhodovanie o podpore špecifických odvetví, ktorá je v súčasnosti na Slovensku stále viac na národnej ako regionálnej úrovni.

Metodologicky by sa dala práca rozširovať o ďalšie štatistické metódy sledovania vývoja ukazovateľov. Tiež by bolo možné rozšíriť sledovanie údajov o dlhšie časové obdobie, napríklad o začiatok 90. rokov a sledovať tak vplyv procesu transformácie ekonomiky na rozvoj regiónov. Pre objektívne zhodnotenie disparít by bolo tiež žiadúce porovnanie s podobnými regiónmi, napríklad s krajín V4, alebo s krajinami EÚ, ktoré podobne ako Slovensko trpia regionálnymi disparitami. Zaujímavý by bol pohľad na spôsoby riešenia disparít v týchto krajinách a ich účinnosť ako „good practices“ pre Slovensko.

Záver

Za najdôležitejší záver tejto práce môžeme považovať fakt, že regionálne disparity na trhu práce sa v čase zväčšujú. Ak sa dívame na trh práce, na pracovné príležitosti v regiónoch a na mzdové ohodnotenie, musíme konštatovať, že rozdiely sú do veľkej miery neopodstatnené, teda také, pri ktorých sú obyvatelia niektorých regiónov znevýhodňovaní napríklad platovo len podľa „svojho bydliska“.

V práci sme sa tiež snažili upozorniť na príjmové nerovnosti naprieč spoločnosťou. Nevyrovnaný vývoj regiónov, ktorý sa v komplexných štatistikách nemusí prejavovať, je pre spoločnosť veľmi nebezpečný. Zabezpečenie sociálnej súdržnosti je stále prioritou politik na národnej, ale aj európskej úrovni. Spoločnosť, v ktorej sú priveľké rozdiely medzi obyvateľmi, trpí mnohými vnútornými konfliktami, ktoré sa skôr, či neskôr odrazia aj v ekonomických ukazovateľoch. Navyše, náklady regionálnych disparít, ako je vyplácanie sociálnych dávok súvisiace s nezamestnanosťou, sú dlhodobo oveľa vyššie ako investície do podpory podnikania a vzdelávania v danom regióne.

Cieľom práce bolo pomocou dostupných dát overiť viacero teórií, ktoré hovoria o vzťahu rôznych ukazovateľov trhu práce pre Slovensko. Vo všetkých ukazovateľoch a vzťahoch najvýraznejšie dominoval Bratislavský kraj. Žiaden z ostatných siedmich krajov Slovenska sa podľa štatistík k jeho výkonnosti nepribližuje. Pre kraje Západného Slovenska by sme mohli konštatovať lepšie výsledky v miere nezamestnanosti, či miezd, zdá sa však, že sa tak deje na úkor východných regiónov, kde v absolútnom meradle nedochádzalo k zlepšeniu.

Všetky ukazovatele sme skúmali za obdobie, ktoré sa vyznačovalo hospodárskym rastom, v rokoch 2007 a 2008 dokonca nadpriemerným. V práci sme sa venovali politike odstraňovania regionálnych disparít len okrajovo. Napriek tomu to môže byť naozaj varovný signál pre politikov na národnej a regionálnej úrovni, aby začali aplikovať také politiky, ktoré prispievajú k odstraňovaniu neopodstatnených regionálnych disparít na trhu práce.

Použitá literatúra

1. Blažek, J. - Uhlíř, D. 2002: *Teorie regionálního rozvoje*. Praha: Univerzita Karlova, 2002. 211 s. ISBN 80-246-0384-5.
2. Buček, M. - Gerulová, M. 2008 : *Regionálna konvergencia resp. divergencia na pozadí teoretických koncepcií*. Šilheřovice, 2008. (Dostupné na internete: http://disparity.vsb.cz/sbornik_html/pdf/02%20regdis_2008.pdf)
3. Capello, R. 2001: Space, growth and development. In: Johansson, B.- Karlsson, Ch.- Stough R.R.: *Theories of Endogenous Regional Growth: Lessons for regional policies*. London: Springer, 2001. 428 s. ISBN 3-540-67988-X
4. Capello, R. – Nijkamp, P. 2009. *Handbook of Regional Growth and Development Theories*. Edward Elgar Publishing, 2009. 529 s. ISBN 978 1 84720 506 3.
5. Capello, R et al. 2007. *Modelling Regional Scenarios for enlarged Europe: Space and Theoretical Approaches to Regional Growth*. Springer, 2007. 337 s. ISBN 978-3-540-74736-9.
6. Conti, S. – Giaccaria, P. 2001. *Local Development and Competitiveness*. Netherlands: Kluwer academic publishers, 2001. 393 s. ISBN 0-7923-6829-0
7. Drál, P. - Martišková, M. - Hanzelová, E. - Hlásna, S. - Rehúš, M. - Vantúch, J. 2009. *National research report Slovakia*. CEDEFOP. 2009. 65 s. Dostupné na internete: http://www.siov.sk/refernet/public/studie/NRR_SK_2009_Rev.b.pdf
8. Guzi, M. 2008: *Prognóza potrieb trhu práce – skúsenosť z ČR*. In: Páleník, V. a kol.: *Ekonomía trhu práce a jej implikácie pre SR*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Bratislava: Inštitút zamestnanosti, 2008. 89-103 p. ISBN 978-80-970204-0-8

9. Harrington, W. J. - Ferguson, D. 2001. Social Processes, and Regional Economic Development. In: Johansson, B. - Karlsson, Ch. - Stough R.R.: *Theories of Endogenous Regional Growth: Lessons for regional policies*. 428 s. London: Springer, 2001. ISBN 3-540-67988-X
10. Jakuš, D. - Páleníková, M. 2009. *Záujem zamestnávateľov o absolventov VŠ: analýza databázy portálu Profesia.sk*. Dostupné na internete: <http://fm.tnuni.sk/attachments/arra2009.pdf>
11. Kaniansky, B. 2007.: Aktívna politika trhu práce v roku 2007. In: *Sociálna politika a zamestnanosť*, mesačník ÚPSVaR. 2008, ISSN:1336 5053. Dostupné na internete: http://www.upsvar.sk/buxus/docs/magazine/2008/SPZ_6_08web.pdf
12. Kárász, P.: Vplyv globálnej ekonomickej krízy na vývoj hospodárstva Slovenska so zreteľom na trh práce. Bratislava: Nadácia Friedrich Ebert Stiftung, 2009. 25 s.
13. Maier, G. – Todling, F.1998: *Regionálna a urbanistická ekonomika 2*. Bratislava: ELITA 1998, 313 s., ISBN 80-8044-049-2
14. Páleník, M. - Martišková, M. 2009. *Výdavky na aktívnu politiku trhu práce*. In: Páleník, V. a kol.: *Ekonomia trhu práce a jej implikácie pre SR. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Bratislava: Inštitút zamestnanosti, 2008. 43-48 s. ISBN 978-80-970204-0-8.
15. Radvanský, M.- Domonkos, T. - Páleník, V. 2009. Analýza a modelovanie vplyvov regionálnych politík. In: Tiruneh M.W.- Radvanský M.: *Trendy regionálnych disparít Slovenska*. Bratislava: Vydavateľstvo VEDA, 2009. 184 s. ISBN 978-80-7144-176-2
16. Sudekum, J. 2006: The wage curve and agglomeration. In: Caroleo, F. E.- Destefanis, S.: *The European Labour Market*, Springer 2006, 341 s. ISBN-10 3-7908-1679-5.

17. Šipikal, M. - Rehák, Š.-Labudová, V. 2010. Metódy a techniky regionálnej analýzy. Bratislava: Ekonóm 2010. 153s. ISBN 978-80-225-2893-1.
18. Wishlade, F.- Yuill, D. 1997: Measuring disparities for area designation purposes: Issues for the European union. United Kingdom: European Policies Research Centre, University of Strathclyde. Jún 1997. 32s. Dostupné na internete: http://www.eprc.strath.ac.uk/eprc/Documents/PDF_files/R24MeasDispforAreaDesignPurposes.pdf
19. Zákon č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov.

Elektronické zdroje:

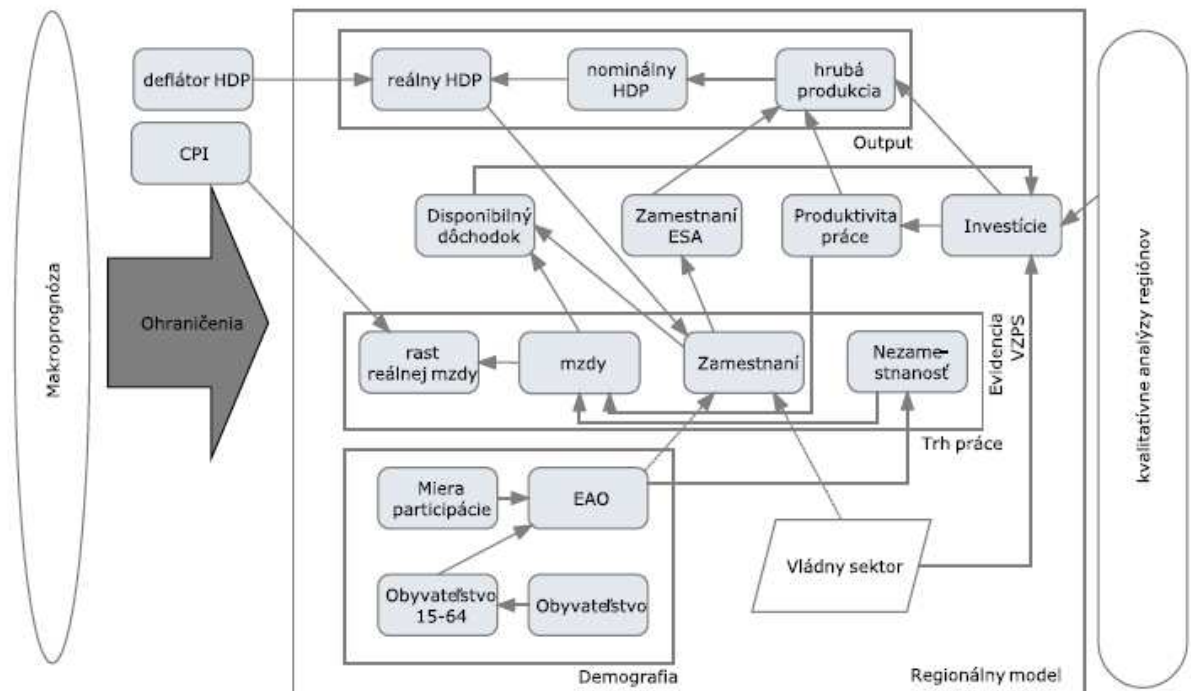
20. Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja, 2009: Národná stratégia regionálneho rozvoja. Dostupné na internete: <http://www.build.gov.sk/mvrrsr/index.php?id=10&cat=103&news=3994>
21. Vízia a stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti, 2009. Dostupné na internete: <http://www.government.gov.sk/data/files/5613.pdf>
22. Páleník, V.: Aktívna politika trhu práce na Slovensku - výzvy a vízie. Prezentácia z konferencie Dlhodobá nezamestnanosť v kontexte novelizácie zákona č.5 o službách zamestnanosti, september 2008. Dostupné na internete: <http://www.iz.sk/download-files/sk/aptp-2008-sept-institut-zamestnanosti.pdf>
23. Miera nezamestnanosti osôb so základným vzdelaním - 4 kvartál 2009. Dostupné na internete: <http://www.iz.sk/sk/projekty/ukazovatele-za-EU/miera-nezamestnanosti-osob-so-zakladnym-vzdelanim>
24. Priemerná suma na vzdelávanie nezamestnaných na jedného dlhodobo nezamestnaného v eurách - rok 2007. Dostupné na internete: <http://www.iz.sk/sk/projekty/ukazovatele-za-EU/priemerna-suma-na-vzdelavanie-nezamestnanych-na-jedneho-dlhodobo-nezamestnaneho-v-eurach>
25. Databáza Štatistického úradu SR Slovstat

26. Regionálna databáza Štatistického úradu SR Regdat

Prílohy

Príloha č.1

Prepojenie hlavných faktorov Regionálneho modelu Slovenska

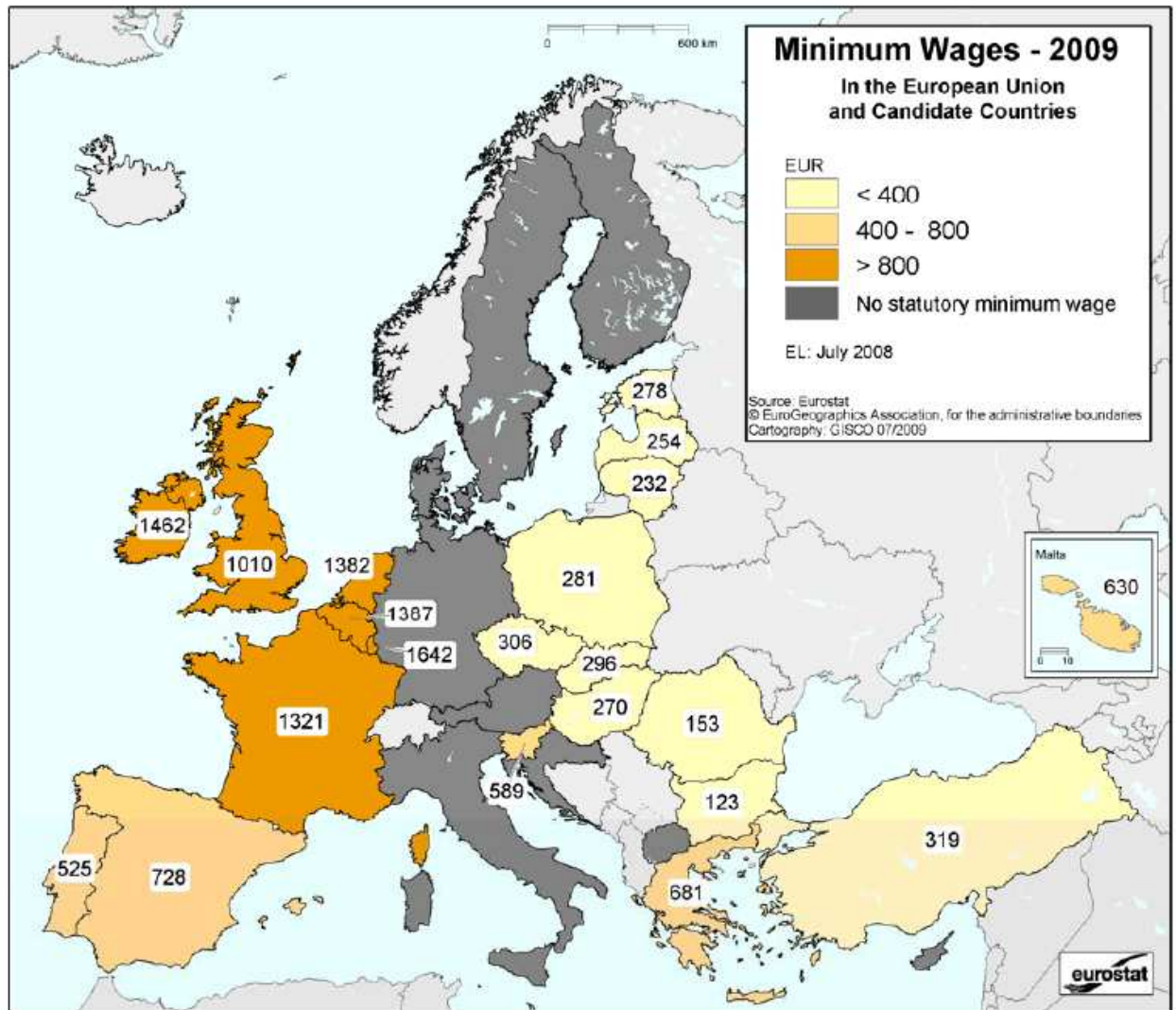

Zdroj : Trendy regionálnych disparít, 2009

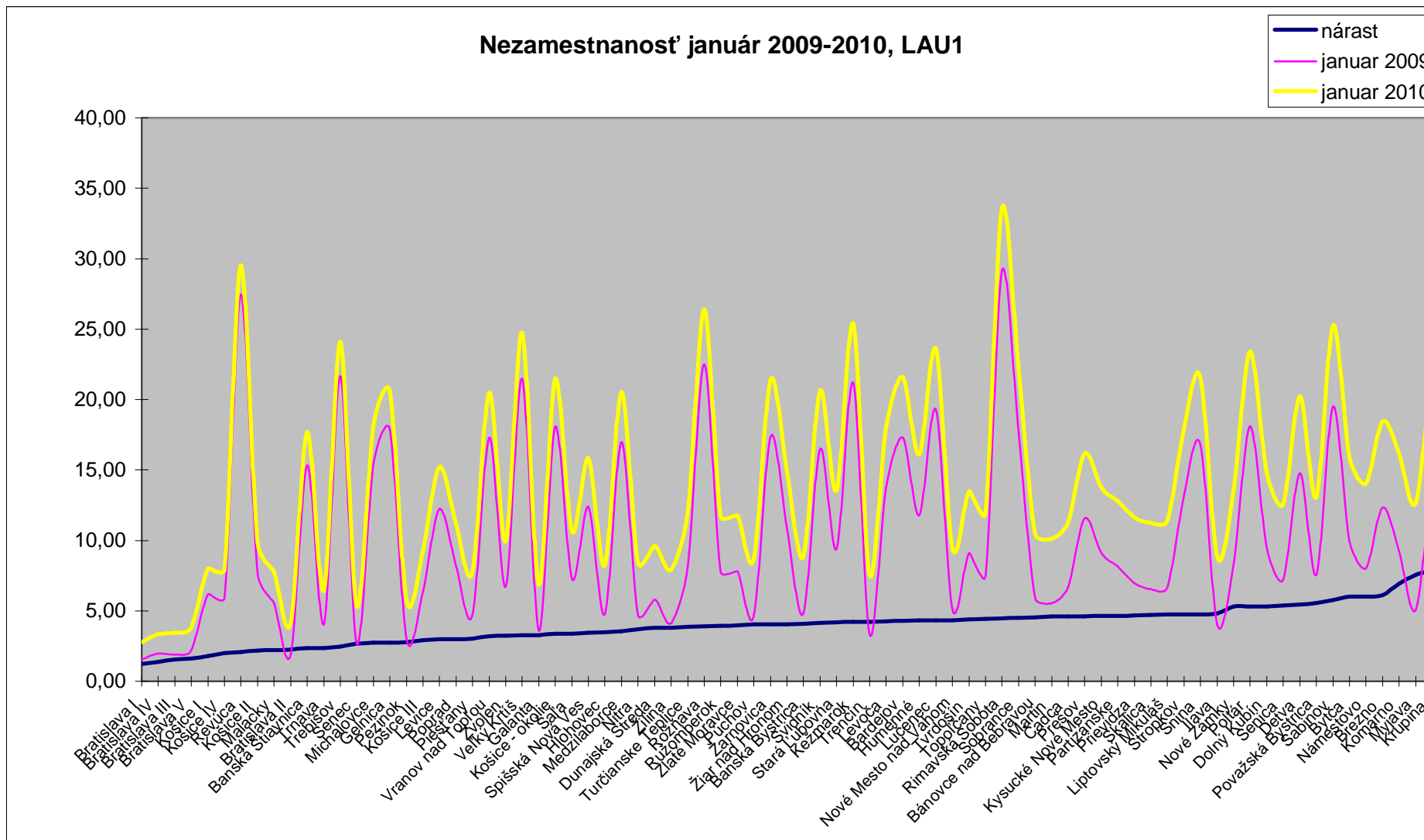
Regionálny model Slovenska B_IER_REG_09 vychádza zo zjednodušenej štruktúry základných ekonomických vzťahov (schéma 1). Je ponukovo – dopytový, založený na ročných dátach za 10 rokov (viac v prílohe č. 1) Model je rozdelený na niekoľko základných blokov. Demografický blok na základe strednodobej prognózy určuje zásobu ľudského kapitálu a ponuku práce a je pre všetky varianty rovnaký. Blok trhu práce modeluje vývoj zamestnanosti, nezamestnanosti a miezd. Zároveň sú modelované ukazovatele podľa štatistickej evidencie, aj podľa výberového zisťovania pracovných síl (VZPS). Zo zamestnanosti podľa ESA95 (podľa miesta výkonu práce) a produktivity práce je modelovaná hrubá produkcia. Ďalším faktorom s vplyvom na produkciu je miera investícií. Z hrubej produkcie je odhadnutá tvorba nominálneho HDP a po použití deflátoru HDP z bázekej makroekonomickej prognózy aj reálne HDP. Exogénnymi a expertnými vstupmi sú kvalitatívna analýza regiónov (analýza súčasného stavu, analýza potenciálu a analýza budúceho rozvoja) a očakávaná regionálna politika (sektor všeobecnej vlády). Ťažiskovými výstupmi regionálnej prognózy sú reálny HDP, reálne mzdy a základné ukazovatele trhu práce.

Príloha č. 2

Minimálna mzda v krajinách EÚ, 2009

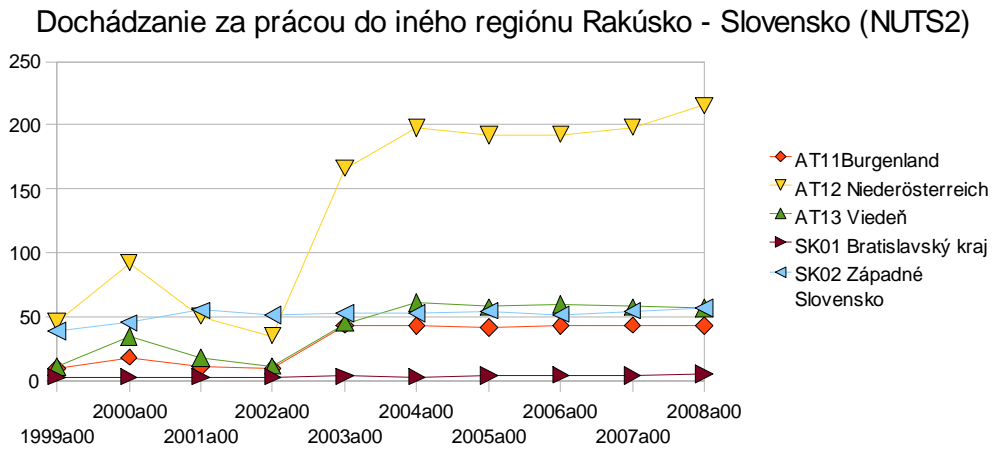

Zdroj : EUROSTAT

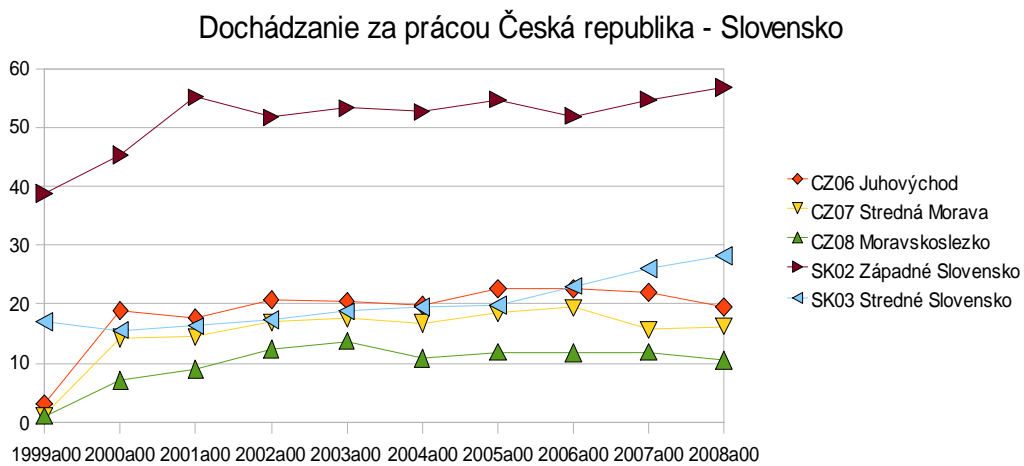

Zdroj : ÚPSVaR, vlastné spracovanie

Príloha č. 4

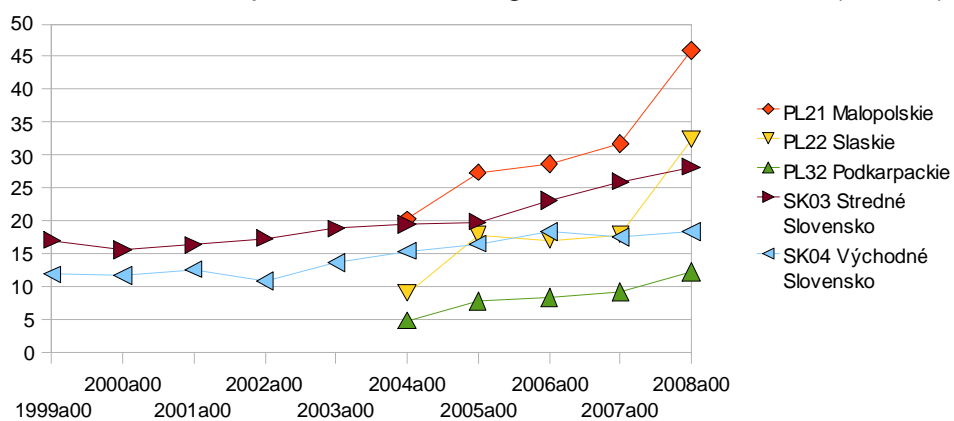

Zdroj: Eurostat

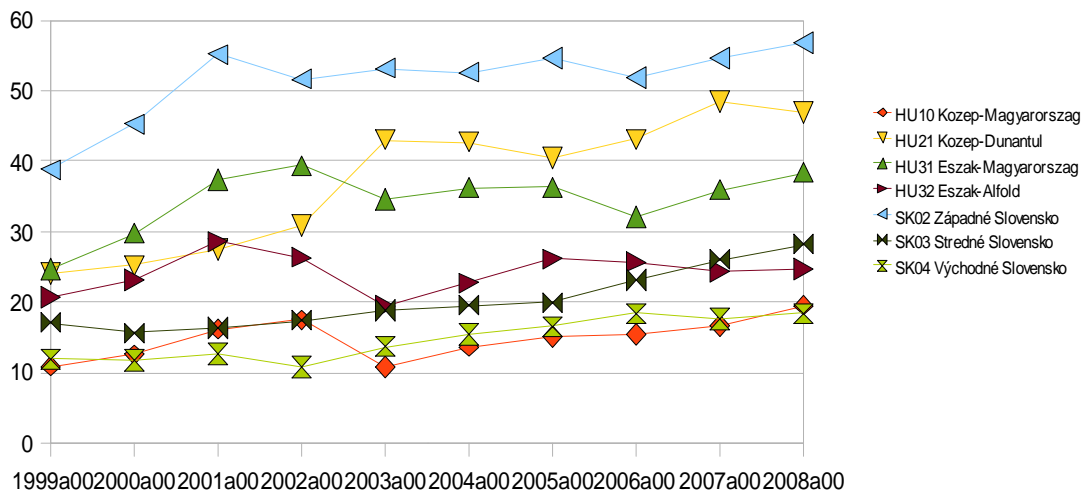
Zdroj: Eurostat

Dochádzanie za prácou do iného regiónu Poľsko-Slovensko (NUTS2)

Zdroj: Eurostat

Dochádzanie za prácou do iného regiónu Maďarsko-Slovensko

Zdroj: Eurostat